

CHUNILAL GANDHI VIDYABHAVAN
SURAT.

Manuscript Library

S. D. P. B.

Coll. No. 531

Title Sushya kama prayoga

CHUNILAL GANDHI VIDYABHAVAN, SURAT

Shastri Dinmanishankar Pustak-Bhandara

No. : 531. Subject : Dharma śāstra

Title : Gauhiya karma prayoga.

Author : — Scribe : —

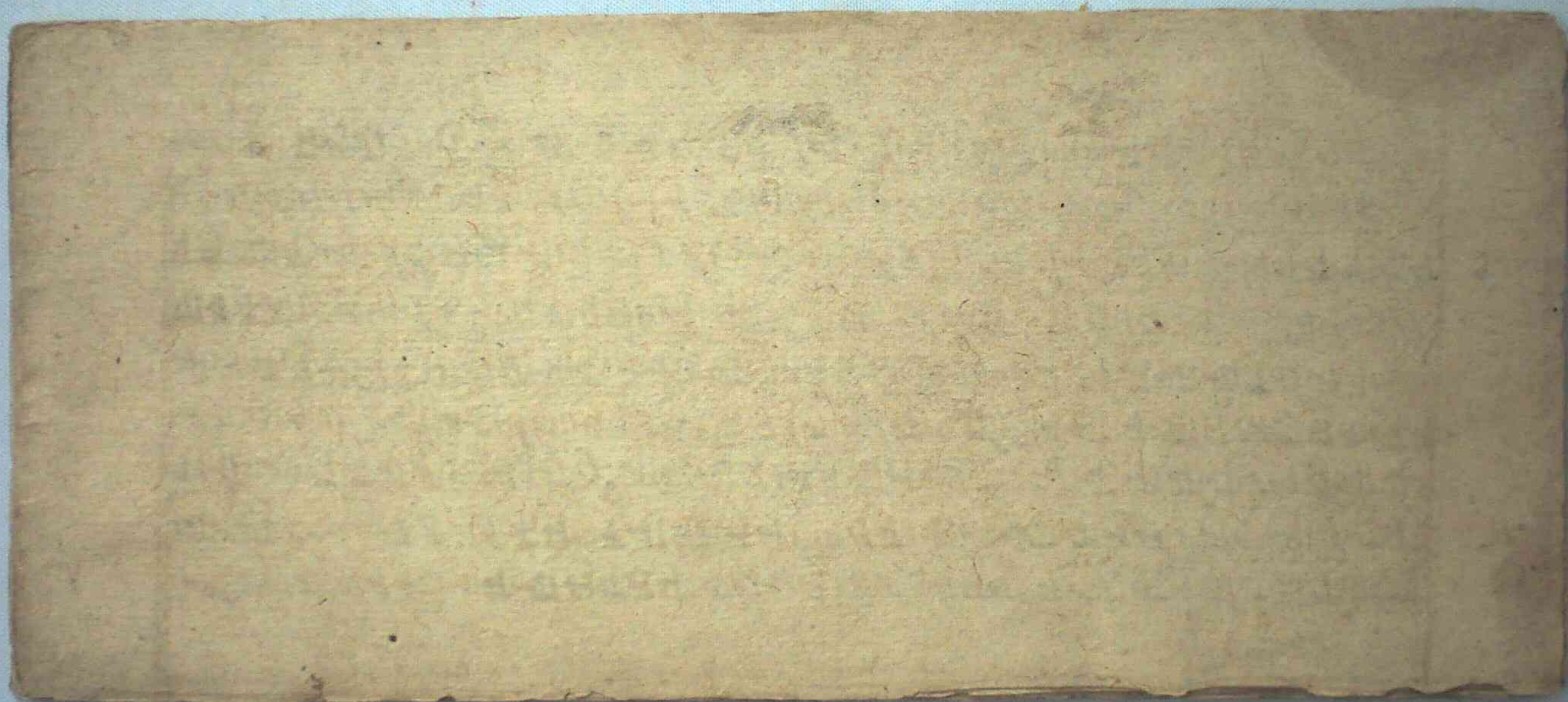
Date of the work : — Date of the Ms. : —

Place of the work : — Place of the Ms. : —

Size : 9.6" by 4.2" Extent : 33 foll.

Language : Sanskrit. Script : Devanāgarī

Remarks : —

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ ॥ नत्वा सुयत्तमाचार्यबालधीरुदये मया । तदुद्यकर्मणां शूढः प्रयोगः क
 थ्यते स्फुटः ॥ १ ॥ सूत्रपाठक्रमेणैव नाद्यानुसरणेन च । कचिन्त्यायानुसारेण वक्ष्ये चिन्तामनी
 सितां ॥ २ ॥ अथ शब्दाधिकारायः शास्त्रस्य प्रस्तुतश्च सः । अतः शब्दः क्रमायेयिंदे त्वर्थो वाच्यो
 जनः ॥ ३ ॥ वैतानिकानिकर्माणि । यत उक्ता नि सर्वशः । अथ गद्याणि वक्ष्यामः प्राप्तस्तेषामतः क्रमः ॥
 ४ ॥ उक्तेषु चाधिकारापि यस्मादेनिर्न विद्यति । निषेकाद्यावसथ्यां तैर्वक्तव्या न्येव तानि च ॥ ५ ॥
 पाठक्रमादनुष्ठानक्रमो यत्रावसीयते । स्मार्त्तानां श्रौतपूर्वस्तु पद्येन योरपि ॥ ६ ॥ निषेकाद्या
 वसथ्यां तैः स्मार्त्तैर्यः संस्कृतो द्विजः । उत्तरेष्वधिकारी स ह ति हेत्वर्थो न वेत् ॥ ७ ॥ विषयः पाकय
 ज्ञास्यः संबंधस्तदुपायतः । प्रयोजनमनुष्ठानात्प्रत्यवायापनोदने ॥ ८ ॥ पद्यते स्मिन्नन्वहं यत्ने
 न पाको मिरुच्यते ॥ तत्र यज्ञाः पाकयज्ञा इति श्रुत्यतिरिच्यते ॥ ९ ॥ यद्यप्येवं पाकयज्ञाः स

र्वस्मार्त्तहिंदो तयः । कृताद्या अष्टकाद्याश्च तथा अत्र विवहिताः ॥ १० ॥ यतो वा स्तोत्रपतीयाद्यादृष्टा
 यस्तिष्ठति च शः । निषेकाद्यानां तरीयास्ते नैते विषयीकृताः ॥ ११ ॥ विशिष्टेः श्रौतकृतास्तेऽस्यः पुरुषार्थ
 प्रयोजकाः । तसंबंधश्च तेषां हि प्रथमं स्यादतो ब्रवीत् ॥ १२ ॥ षड्भिः सूत्रैरनीया ग्रैः शास्त्रसिद्धाधि
 कारतः । अपासनाग्नेराधानकालकट्टिनिहूपाणं ॥ १३ ॥ समावर्त्य गुरुकृता दसि कार्ये यदांतिमं ।
 कुर्यात्सकालं प्राधानेन स्यात्तैर्ब्रह्मचारिणः ॥ १४ ॥ अतो नास्याऽपि कार्यार्थमग्नेरिणमिष्यते ॥ व
 स्य च न्निसुपस्थाग्रसायं प्रातः समिधनं ॥ १५ ॥ विवाहकाले धिस्ततः परिणेतान्निधारणे ॥ यद्यने
 नापि कार्यं निर्नावसथ्यः । ततो न वेत् ॥ १६ ॥ कुर्याद्विनागकाले वा विनागांते निधारणं ॥ रिक्त
 याहीयथा ज्येष्ठं सपत्नीकोधिकारवान् ॥ १७ ॥ प्रेनेपितरिवाक्यत्रिज्येष्ठपुत्रो निधारणं ॥ सपिं
 डयित्वा पितरमवित्तोत्तुनैरपि ॥ १८ ॥ ज्यायानि येव सिध्वै देयस्वयमेयपिसूत्रितं ॥ स्वयं

गाह्येषुनर्विस्मया दम्याधातादिकर्मसु ॥१९॥ पृथगर्थानां नास्यास्तत्रमत्रस्वर्यत्विति ॥
 ज्यायान्विप्रः स्वयंकृतक्रियादेः पुरोहितः ॥२०॥ अमायामनिमित्तेपि कालस्यादधिकारिणः ॥
 वैशाख्यां सगुणस्तत्रनिधिनहत्रयोगतः ॥२१॥ नहत्रेपि च हस्तादौ कालो जाजादिकामतः ॥
 एकस्य ह्यनयत्वेपि सिद्धिनिष्ठं तिकर्मणः ॥२२॥ पुरुषाश्चित्स्त्रेण दाय्याद्यायेषुकथा
 ते कालेषु योनिर्नियतः प्राधानेनैव हि तो हि सः ॥२३॥ समावर्तनकाले च विवाहे च यदा कृतिः ॥
 न तत्र योनिर्नियतः कश्चिन्निर्मथ्यवर्जिते ॥२४॥ प्रथमासेवतो वक्तोऽसिद्धिनादि होम
 कौ ॥ संस्कारकौ न वेत्तां तौ न योनिस्तत्र कारणं ॥२५॥ नियमादृष्टरूपेण प्राप्ते निर्मथ्य न स्मृ
 ते ॥ योनिस्तत्र नियम्येत निर्मथ्यै के विवाहके ॥२६॥ पुंस्वः पशवः सति विप्रराज न्ययो र्ययोः ॥
 तावेतौ विदुर्जचापित दम्यात् कुलशतः ॥२७॥ केचिदेकाधिकरणमाकुरेत दिशे वागं ॥

तत्र तस्यादिदृक् कुलं च तस्मात्तीवोपयुज्यते ॥२८॥ ब्रह्म ह्रिय वैश्ये न्यो विन्न वङ्गो मिमाहरेत् ॥
 तथा च श्रोत्रिया गारतं दितिनं त्रानं तूर्यतः ॥२९॥ अंबरीषो न वेद्वाष्ट्रस्तदूपा कंदुपादपि ॥ महानसा
 दपि न वेत्तुं कुशो वत्र पच्यते ॥३०॥ ब्रह्म यज्ञज्ञतो विप्रा ह्रिय विदुः कुलादपि ॥ अन्नं सत्रप्र
 दत्ता द्वाष्ट्रतदृष्टदपीत्यते ॥३१॥ उक्ते न्येत्यतमस्यास्यान्नसर्वेभ्यः समुचितं ॥ अग्निं प्रसिद्धमा
 ह्वयतमिंधीताय संस्कृतं ॥३२॥ अथ वर्चिथया प्राहुर्माधानं सार्वकल्पिकं ॥ स न वस्य न्यप्राधिसेत् ॥
 प्रयोगस्तस्य कथ्यते ॥३३॥ पित्रा दत्ताथ वा त्रातौ वा चावान्ये न पुंस्य उ ॥ कन्या भवेत्समावर्त्य नादधी
 त सनेतरः ॥३४॥ ब्रह्मचारी समावर्त्य न्यदह गुर्वनुन्यया ॥ दह प्रातरे वाथ माह्नश्चाहं प्रकल्पयेत् ॥
 ३५॥ प्राधानस्तानयोस्तत्र स्वपितृ न्यश्च तत्पिता ॥ स्नाना यो बहनायापि स्वपितृ न्यः सुतोथ वा ॥३६॥
 ब्राह्मणो श्रोत्रिया प्रासमनिषिद्धं विना वसुं ॥ ब्राह्मणं संस्कृते रम्योऽसुं दिजे च वरस्रके ॥३७॥ स्ना

धास्ये
सार्त्

पये सुसमिधे स्मिन्नकार्या वृत्ता ततः॥ आधाय समिधं स्निग्धं समुपस्थाप्य धारयेत्॥ ३८॥
 गुरवे दक्षिणां दत्वा स्नायात्तत्कर्म लोकि के॥ प्रतिश्रुतादि को होमश्चतुर्थ्यं तोपि लोकि के॥ ३९॥
 आरत्या धातुं दिवसा निच होमं प्रवर्तयेत्॥ सायमादि तत्राहः प्राणपि स्त्रीपरिग्रहात्॥ ४०॥
 पाणिग्रहणं कर्मांते प्रारंभे ततस्ततो दिवा॥ वैश्वदेवं ततः प्राहः तस्मिन्नौपासने नजे॥ ४१॥ वैश्वदे
 देवाधिकारी स्याद्गृहस्थः सहजायया॥ नार्या नावेनु कल्पेन होमाय च मिधारणं॥ ४२॥ वैश्व
 देवानु कल्पश्चष्टो दिवि विधानतः॥ होमो वा शाकलैर्मन्त्रैर्विप्रे होम्यस्य वापीणं॥ ४३॥ शान्तो ग्मो
 श्रोत्रियगृहादाहृत्याथ हविर्भुजं॥ न ह्येते स्थापयेत्सर्वप्रायश्चित्ता कुती ततः॥ ४४॥ प्रतिनाशे
 समिधोमः पुन संस्कारको नवेत्॥ प्रतिकाया वृत्ता सर्वमुपस्था नांतमिधने॥ ४५॥ वायुना यद्यन्त्र
 दैवकन्या पंचव मापयेत्॥ न च जेद प्रतिकाया मिहि प्रमन्यां समुद्धरेत्॥ ४६॥ यद्यसौ न लनेक

न्यां मन्त्रां स्यात्पुत्रराश्रमी॥ एहि मे प्राणाना रो हेत्यात्मन्यग्निं निवेशयेत्॥ ४७॥ वैवाह्यमग्निमिधी
 नमयितं तमथाहृतं॥ गणेश दिव्यमाटणामर्चनं प्राह मेव च॥ ४८॥ विवाहादौ ततै यत्तदाधाने
 शुपकारकं॥ पाणिग्रहणिको होमो विवाहाग्नेस्तु संस्कृतिः॥ ४९॥ गृहप्रवेशनीयो पितृदगं लिं
 गतो न वेत्॥ विवाहे गामुपक्रम्य क्रमेणोक्ताथ कर्माणि॥ ५०॥ तौ तं परिचरेयातां वैवाह्यमिति स्म
 त्तरेत्॥ अर्चनं गत्वा विवाहाग्नेश्चतुर्थ्यं कर्म लोकि के॥ ५१॥ प्रतिश्रुतादि होमे पि विवाहाग्निं संम
 तः॥ विवाहो यदि संस्कारः सकन्याया वरस्य च॥ ५२॥ एषोऽग्निर्विवाहायैयि श्योन्याश्रयं ततः॥ वि
 वाहसंस्कृतावग्निर्विवाहे नाग्नि संस्कृतिः॥ ५३॥ पाणिग्रहणिके होमे निवृत्ते सायमादि ततः॥ निच
 होमो विवाहाग्ने न वेदेवाग्निमिधितः॥ ५४॥ सिद्धासया मुपचयस्तदंगमितरं न वेत्॥ अतस्तदनु
 रोधेन होमः प्राप्नो ननु प्राते॥ ५५॥ गृहवेशीय होमांते प्रारंभे ततस्ततो दिवा॥ वैश्वदेवं विवाहाग्ने होमश्च
 स्याच्च हृततः॥ ५६॥ यस्मिन्नसावकुतोऽग्निं कृतयो होमिकानयोः॥ उपशाम्ये ततस्मिंस्तु पत्ये वोपवस

दिति॥५॥ केचित्तत्रांतरात्प्राकुरयाश्चाग्नेयवाहुतिः॥ औतक्यादयं सर्वप्रायश्चित्ताहुती इमे॥५॥ नै
 मित्रे केनमथितमंथनादेवसिद्धितः॥ तेनैवपुनराधेयं मंथयेदेवचक्रते॥५॥ समानतंत्रकेस्यातां क
 मीणिपुनराहितौ॥ मूर्द्धिहोमादिनैवेष्टं दृष्टिस्तुत्यादिकर्मच॥६॥ मंथनस्त्वापनेकुर्याद्वाहुतं स्त्वा
 पयेतवा॥ प्रतिश्रुताहतातंत्रप्राज्यभागांतप्रागते॥६॥ अन्वारध्वोव्याहृतिनिःसृजिर्जुहुया
 नपतिः॥ लाजानेजिजिर्नपत्री॥ स्तिना नत्तविपेचतान॥६॥ शुद्धप्रवेशनीयैश्चनर्त्तान्वारध्वएतया॥
 आज्यास्विष्टसंतकुत्वाहोमांतैगैश्चरक्षिणा॥६॥ रायाद्योद्युक्तालेषु संस्कारानुपदेशतः॥ सं
 स्कारनिरपेक्षोऽग्निरुक्तयोनितप्राहृतः॥६॥ प्राहृतं स्त्वापयित्वा मिहुतादीनां च होमयोः॥
 देवताकालकर्ममैक्यात्प्राहृतं कुर्वीत तंत्रतः॥६॥ ततो दिवा वैश्वदेवं सार्यहोमं प्रवर्त्तयेत्॥ वैश्व
 देवप्रवृत्तिस्तु होमादधीर्गपीष्यते॥६॥ सनार्यस्यानलेमिधेतत्रप्रासाधिकारतः॥ अग्नेकराण
 कर्मापि ह्ययाहादिनिमित्ततः॥६॥ अग्निः सिद्धो न वेदेव नाविनायस्य यद्यपि॥ प्राधानार्थं तु
 यद्वाहंतत्रविप्रकरेन वेत्॥६॥ प्रामावास्यामनारं नाह्ना विनायस्य नेष्यते॥ पिउयशाग्नि

कर्मादिनैकमेव संनवात्॥६॥ अत्रापिधारणात्रेषे प्रायश्चित्ताहुती उने॥ न योनिनियमादंन्यं
 भाशेनैमित्रिकं मतं॥७॥ सायं प्रातस्तु तंत्रेण केचिन्नेष्टं तिधारणं॥ संस्कारनिरपेक्षेऽग्नौ नित्यं
 द्याहरणं मतं॥७॥ यतोयमेव संस्कारोयस्व यो नितप्राहृतिः पुनः पुनर्मंथने यत्तदा धा
 नमिति श्रुतेः॥७॥ प्रातः कृत्वा मातृयागमग्न्याहृतिनिमित्तकं॥ निर्वर्त्य त्र्युदयं प्राहृतमग्नि
 यो नितप्राहरेत्॥७॥ स्त्वापयित्वाथ पक्वान्नं वैश्वदेवस्य होमयोगः॥ प्राहृतं कुर्वीत तंत्रेण निमि
 त्तं न हि नेदकं॥७॥ स्वयोनैः सायमाहृत्य स्त्वापयित्वा ग्यगारके॥ कुत्वापक्वा वैश्वदेवं कृत्वा
 प्तिमत उहरेत्॥७॥ प्रातरष्टौवमेव स्यात्तकर्मप्राकसायमाहुतेः॥ निच्यमेक इति प्राप्ते सा
 यं प्रातरकारियत्॥७॥ तेनाहोरात्रकायर्थे मुनयो होमिकालयोगः॥ प्राहुक्करणकाले स्यादाहुती
 यो नितः पृथक्॥७॥ दशैच पौर्णमासे च देवतानां परिग्रहः॥ नान्वाधानं चावसथ्ये शापकाद

तएव न॥ ७८॥ कार्ये स च पशां तोमि र्यधु कि निशि वा क्वचित् । तदा न त्वाज्य संस्कारं प्रायश्चित्ता कुती
उत्ते ॥ ७९॥ अत्रान्यत्रापि शां तोमिः अष्टत्वे यदिकर्मणि ॥ तदा नैमि त्तिकं कुर्यात् पंमौ चे ध्याय शिष्यतः ॥
८०॥ यद्यथा नु गते वक्तौ प्रायश्चित्ता कुती उत्ते ॥ कुत्वा यथा हि नो अग्ने च तत्र अस्ताः परा कुती ॥ ८१॥ साय
मा कुति स्त्रेण संस्कारः स्त्विति दिश्यते ॥ अध्वर्यु कल्पनः पक्ष आह तस्यास्य धारणं ॥ ८२॥ अध्वर्यु वं
वरण गार करण हौम धारणं ॥ अग्न्या हरण मशनं स्यादुपा स्तौ जपो ननु ॥ ८३॥ दंपती प्रविश तो तय
थाहार मगार कं ॥ पश्चादग्ने रूप विशेष्यतिः पन्थ यदहिले ॥ ८४॥ अत्रारणि प्रदानं यदध्वर्युः कुरु ते
क्वचित् ॥ मतंतं न मुय इत्यमथितं स उने छति ॥ ८५॥ आह तस्यैव संस्कारं सायमध्वर्यु शिखिकं ॥
समिदा कुति निर्मेने प्रातः श्लाकुति च सः ॥ ८६॥ अजर्बधोपि नात्र स्या अर्मणान दुहेततः ॥ साय
मित्वा ह विश्वस्य मात्राणां च च उष्टयं ॥ ८७॥ स्थाज्यां निरुष्ट प्रहा न्य तस्मिन् तमौ पचै च सं ॥ उवा

स्य सेचनं मध्ये न त्वा तत्र दृत्तं हि पेत् ॥ ८८॥ अन्यज्य समिधस्तत्र आश्वत्थी रादधा च य ॥ स
मिधा तिष्ठ तिस्तिष्ठ नुप विश्व जपे त्यरां ॥ ८९॥ पूर्वया धाय समिधं द्वितीयां च जपे दृवं ॥ परां तृती
यया दध्या च त्रुथ्या च चि तृतीयां ॥ ९०॥ अध्वर्यु पूर्वां च तुरो यथा प्राप्तां स्तनो जयेत् ॥ चातुः प्रा
प्य समाख्याना च प्रैवस्त तो वरः ॥ ९१॥ जायया तां न वारत्रौ तस्याग्ने हरिणं न वेत् ॥ द्रुष्टया वा
यमौ प्रैवो दंपती वा यतौ च नौ ॥ ९२॥ तस्यां पूर्णा कुती यावत्पात्रे न त्वा यथानजं ॥ न स्मो दाश्राय त
स्ते नंगो मये नोप जेपयेत् ॥ ९३॥ अग्ने रायतनं दृत्त मंगुलानि च उर्दशः ॥ अस्मिन् कल्पे वगाईप च धर्मा
णां यदहं यतः ॥ ९४॥ उपलेपादि संस्कारान् न त्वाध्वर्युः स्वशाखिकान् ॥ अग्ने रायतने तस्मिन् संना
रथं पुनर्जिखेत् ॥ ९५॥ अत्रारक्षेष्ट हृत्ता वन्क ह्याथ हिरण्यकं ॥ निधाया निवपे दूषा नाखू कीं सं
ततो नृदं ॥ ९६॥ संनार्या अथ पंचाशत्तदं तेषु च शर्कराः ॥ संनारेषु तमग्निं च निदध्या दुदिते रवौ ॥ ९७॥

एतावदतिदेशाः स्यात् प्रातरित्योदयाद्ययत्नः संनारादि तदिष्टं स्याद् होमस्तु प्रातरेव हि ॥ १८॥ पूर्णाहुति
 तौ तु तंत्रं स्यात् संनिपत्योपकारकं ॥ सर्वतंत्रौ पसंहारः सर्वत्राश्वययोगतः ॥ १९॥ प्राचम्य च सुसमु
 द्याग्निं परिस्तीर्य यिसादयेत् ॥ पवित्र छेदनाभ्याज्यं क्रकृकृवं समिधं कुशान् ॥ २०॥ पवित्रकरणे मंत्र
 मंत्रपर्युहणममंत्रकं ॥ आभ्यादाने धिश्रयणे मंत्रस्थापः क्रवे क्रचि ॥ २१॥ मंत्रेणोदास्य चोत्तरय
 नापां ह्यपवनं नवेत् ॥ आसाद्यो ज्यं प्रदीप्याग्निं हस्तीमत्र क्रविग्रहः ॥ २२॥ यत्र होमः क्रवेण स्यात्
 तत्र मंत्रस्तदर्थतः ॥ त्रिष्टुप्त्वा क्रवेण ज्यमा ज्यस्था ज्यस्ततः शुचिः ॥ २३॥ चतुर्थेन क्रवेणैनामु
 पायेनापि पूरयेत् ॥ जान्वाभ्या धाय समिधं मध्ये हत्वा कुशान् ॥ २४॥ जुहो यधुरात्राच स
 मारध्वो वृत्तो यदि ॥ वैल्लघ्नं सद्यया येममिदं विस्तुर्विचक्रमे ॥ २५॥ ध्यात्वा प्रजापतिं वायुं स्या
 हाकारं क्रवाचिकः ॥ नानादि कुशानां स्थात्वा जीपाकेषु स्त्रज्जलात् ॥ २६॥ अमंत्रकं पवित्राभ्यां

पर्युह्य विस्तुर्विचक्रमे ॥ वरंददामिशङ्खं सैतमुत्सा स्याद् वाग्निसर्जनं ॥ २७॥ अध्वर्यवे वरंदं चाब्रा
 ह्मणे न्यश्च दहिणां ॥ शंज स्यादध्वर्यवे दद्याद् हौमालिपतिपत्तिः ॥ २८॥ इह संसर्गमाधानं न
 वतीति सुयसधीः ॥ केचिदध्वर्यवरणं संनारान् हौमधारणं ॥ २९॥ राधवायुमसंप्रैषो नेह
 तिवरमुत्तमं ॥ अत्रयं संपुटं होमं च रुं वापि विनन्वते ॥ ३०॥ उपदेशातिदेशाभ्यामृते साहस
 मेव नत् ॥ तंत्रांतरपरिप्राप्तानाधानस्य समृद्धये ॥ ३१॥ धारणे प्रैः शतं विप्रान् सर्वकल्पेभ्य
 नोजयेत् ॥ वक्ष्यत्यत्रापि कर्म ते ब्राह्मणान् नोजयेदिति ॥ ३२॥ संख्यातंत्रांतरात्तत्र सर्वस्याद्य
 वास्तिता ॥ स्वयोने राहरे छांतनेष्टं ते योनि संकरः ॥ ३३॥ पूर्णाहुत्या दृष्ट्या सर्वप्रायश्चित्तं क्र
 वेण तु ॥ निमित्तान्युनराधाते सद्यः सर्वं न वेदिह ॥ ३४॥ आहुत्यस्थापयेत् कुंडे पुरुषादियोनि
 नितः ॥ चातुः प्राशयं पवेत्तस्मिन्ना धाय समिधो विजान् ॥ ३५॥ प्राशयित्वा वरंदत्वा हुत्वा पूर्णाहुति
 निवरः ॥ तस्येत्यौपासनस्य ग्रे प्राडः करण होमयोः ॥ ३६॥ कान्मात्रानुवाद्ये कल्पे क्वादिनि

होत्रितः उत्तरेण पितृत्रेण काजयोरामिरिच्यते ॥११॥ पृथक् सूत्रा कर्मणो त्रज्जपोपस्थानकर्त
 नं ॥ छायासंसर्जनात्सर्वप्रादुःकरणमिष्यते ॥११॥ प्रातः प्रजायां रात्र्यां च होमकाजो यथा
 श्रुतेः ॥ सायमस्तमिते काजस्तमसश्च पुरा गमात् ॥११॥ प्रातः सूर्योदया होमो धस्तेतमसि सर्व
 दा ॥ प्रादुः कृते शान्तिदेशादग्न्यागारौ पृथक् स्थितिः ॥१२॥ निचपाकाय शाजाग्रे रेकादेशस्य
 कार्यतः ॥ पाकार्यमुन्मुकं कृत्वा तत्र पक्वामहानसे ॥१२॥ वैश्वदेवो ग्न्यागारे स्यात्पाकार्यः सोयः
 किकः ॥ अरिपाको न वेद्यत्र श्राद्धादावुसवेषु च ॥१२॥ कृतेपि वैश्वदेवेशौ किको नैव कार्यतः ॥ होमे
 नोतरिते केचिदाहुः सर्वत्र लौकिकं ॥१२॥ नत समं न संतेषामुपयद्दोमदर्शनान् ॥ समासं चोन्मुक
 स्यादुरग्न्यागारे महानसात् ॥१२॥ पाकार्ये वैश्वदेवात् प्राक् नैतदशुपपद्यते ॥ प्राकृतेऽशुन्मुकेपा
 कः शमित्रे दृश्यते पशोः ॥१२॥ वचनादाहृतिः सा - लौकिकस्यैव गतिः ॥ दीपको धर्मकश्चैव तापा
 र्थयश्च नीयते ॥१२॥ सर्वे ते लौकिका ज्ञेयास्तावन्मात्रा पवर्गिनः ॥ प्रतिक्रमे कदाचित्तु प्रादुःकरणका

जयोः ॥१२॥ श्रुत्वा हि यावत्तासर्वप्रायश्चित्ताहुती इति ॥ होमकाजाति क्रमणे दोषावस्तरयं निशि ॥
 १२॥ प्रातर्बस्तरिति प्रातः प्रायश्चित्ताहुती परे ॥ यशोपवीती चारुन्यायावत्पर्युहणं परं ॥१२॥ धर्मा
 णां परिभाषेयमुपदेशातिदेशतः प्रतीकमेतत्सूत्रस्याश्रोत्रकन्यादुदाहृतं ॥१३॥ एतद्वारुण्यय
 चोक्तमेतदादिचयज्ञवेत् ॥ असंयुक्तविधानादित्सर्वसंनवज्ञवेत् ॥१३॥ कल्पैकवादत्रहेतुं ध
 र्मप्राप्तावसूत्रयत् ॥ धर्मणो कल्पनात्कल्पः स समानो विरोधसः ॥१३॥ प्रत्यक्षवेदविहितमृते
 कल्पं त्रयं बुधतेः ॥ कल्पैस्मिन्पि स्याद्यधर्मज्ञानमपेक्षितं ॥१३॥ तदपि यास्यमिच्छाकुराचा
 र्याः कल्पसाम्यतः ॥ यथा श्रुतानि धारादिप्रणीता पात्रसादयं ॥१३॥ परोक्तमविरुद्धं तदपि शि
 ष्टैरनुष्ठितं ॥ श्रौतस्मार्त्ताश्च संस्थास्तथा यज्ञवाच्या यतो मताः ॥१३॥ अतो यज्ञस्यैव साम्येन कल्पैक्यो
 क्ता वनुष्ठितिः ॥ यथा धः शयनादीनां प्रसमासादिकर्मणि ॥१३॥ यथा ययणकन्यानां यथा

नैमित्तिकाद्यपि ॥१३॥ ॥ इति प्रथमं खंडः ॥ ॥ श्रौतकल्पाद्यधर्माः स्मार्त्तकल्पापि संमताः ॥
 कल्पसाम्याच्च शास्त्रात् श्रौतकल्पापि संमताः ॥ १४ ॥ एतदेवाह कर्मतिश्रुतवर्तुनो जयेत् वा शु
 पादिगुणोपेतं ब्राह्मणं कल्पयो दयोः ॥ १५ ॥ प्रगृह्यदश्वपुरुषो नंदानश्च शक्तिमान् ॥ विद्वंश्चुचिर्क्रि
 यानिष्ठो ब्राह्मणः सर्वकर्मसु ॥ १६ ॥ विद्वानधिक एतेषु न मनो नानि जंघयेत् ॥ विवाहोऽसक्य
 यज्ञेषु दानमानादि केषु च ॥ १७ ॥ स्वयं श्रुतं च नानीयात् ब्राह्मणः पुरुषार्थतः ॥ त्रिविधो
 पासना ध्यान वेदेकं श्रुतमुच्यते ॥ १८ ॥ मंत्रवर्ण ब्राह्मण दो प्रधानं देवता पदं ॥ अधिस्त
 त्यनटस्थानिकारकाण्यपपत्तिः ॥ १९ ॥ स्तुत्यस्तुतव कसंबंधाद्वा क्यार्थजनयंति यं ॥ तदा
 क्यार्थपरिज्ञानमत्राकुरधिदैवतं ॥ २० ॥ तत्रापि त्रिविधं तस्या देवता स्थान नेदतः ॥ एक
 मध्यस्थि वी स्थानैर्निन्तासा कर्मनेदतः ॥ २१ ॥ प्रात्मानमधिल्लयैव यदा स्यादर्थसंगतिः

तदा चोपनिषद्वर्णैः कारकैरन्वितं च यत् ॥ २२ ॥ पराहेत्रस्तनोऽहं एतं ज्ञानमध्यात्ममुच्य
 ते ॥ यदा यत्क्रियया साध्यमग्निहोत्रादिकर्म तत् ॥ २३ ॥ कर्तव्यात्वेनाधिल्लत्यमनस्याह
 नुष्ठितं साध्यसाधनरूपेण कारकैरन्वयस्तदा ॥ २४ ॥ क्रियाजंबवी सवागैथो देवकर्मात्मवान
 पि ॥ तदा क्यार्थपरिज्ञानमधियस्तमिदोच्यते ॥ २५ ॥ इति त्रयमितीदं सदेकमेव स्वरूपतः ॥ परि
 ज्ञानविशेषा स्यात्त्रिविधं चित्तिनेदतः ॥ २६ ॥ एकमेवाद्वितीयं सैदं निन्नं वस्तुतोपि चान्यी
 मयं ब्रह्म संज्ञं संज्ञापि परिहृदं ॥ २७ ॥ मंत्र ब्राह्मणयोर्वेद इति तत्रैव कथ्यते ॥ श्रुतं परंप
 राया तं परिचर्य विदामिति ॥ २८ ॥ वक्ष्यत्येतन्मासिमासि ब्राह्मणो जयेदिति ॥ तदर्थं चिंथ
 ते धर्मः संप्रदानांगतस्त्विह ॥ २९ ॥ वेदाध्ययनवंतोपि ब्राह्मणा ज्ञाननेदतः ॥ न्यूना मध्याश्च गु
 णिनो न वंच्यपि गुणाधिकाः ॥ ३० ॥ तत्रोपदिष्टकारित्वा क्रियावान्नूनतामियात् ॥ मध्यम

क्या

स्यादधीयानः कर्मज्ञोपि श्रुतं विना ॥१८॥ अत इह स्तु गुणवान् तपस्वी स गुणधिकः ततस्त्वधर्म
वर्तितां क्रियापययि एव सः ॥१९॥ अतः स्यात्पुनराधीतं श्रुतं इह तपस्विना तथा च मनुरथाह
श्रुत्वा रौ नो ज्येष्ठ हरे ॥२०॥ ज्ञाननिष्ठादिजाः केचित् तपोनिष्ठास्तथापरे तपःस्वाध्यायनि
ष्ठाश्च कर्मनिष्ठास्तथापरे ॥२१॥ ज्ञाननिष्ठेषु कथानि प्रतिष्ठाप्यानि यत्नतः हृत्थानि च यथा न्या
यं सर्वेष्वेव च उच्यते ॥२२॥ अथ क्रियादिगुणितं नो जन्मैर्हृदि माप्नुयात् यस्तु सर्वैरुपेतं तं स
हृदयास्यै शये जुही ॥२३॥ न तं जन्म सह प्रेपिकृष्टाहु उपसर्पति एषु प्रशंसया यत्नो विप
रीतेषु वर्जनं ॥२४॥ उक्तं कर्मपवर्गादौ गुणवदि प्रजो जने ॥ इति कर्त्तव्यता माह दैवतं वा न नो ज
ने ॥२५॥ आद्येष्टयकृद्दैवतं स्यादिति कर्त्तव्यतापि च ॥ अत्र स्तत्र मचिते ये मुनयोरन्यपेक्षणा
न ॥२६॥ ब्राह्मणस्यैव वृत्तिना मनुजस्यापि लिङ्गतः ॥ यागे च जुहुया देकं दैवा बकीश्च कर्मसु ॥२७॥

इच्छेत्तर्पयितुं यांचरातापात्रादिसंपदि तथाराधयितुं कांचिद्यदिछेत् सर्वकर्मसु ॥२८॥ तस्या
इति च उच्यते ब्रूयात्तदैवतापदं ॥ दात्रयरीप्सिततमंतम्राकर्त्तृदिश्यमानसं ॥२९॥ यथेह
मन्त्रमग्न्यादिभ्य इत्यस्मै प्रपादनं प्रधानमेतदंगस्यासंनिपात्यापकारकं ॥३०॥ पछौ चास
नश्चान्नदानमश्वप्यमहूतान् ॥ हिरण्यादिततो हत्वा स्वस्त्यस्त्विति विसर्जयेत् ॥३१॥ निय
तेषु च कर्मांते नो जने नो ज्येष्ठ हरे ॥ यदन्तमुपसिद्धं स्यात्ते नैनाज्जो जयेत्स्मृतेः ॥३२॥ यथैतेषा
कयज्ञास्युः पुरुषार्थस्य साधनं तस्मादथ अधिकं मेने गुणवदि प्रजो जने ॥३३॥ अतः स्यात्पा
कयज्ञानां त्रेषेपि द्विज नो जने ॥ एवं विधे विजेदन्नं गुह्ये देवहि देवतां ॥३४॥ देवतानां मुखं वि
प्रो मनुष्याणां च कामदः ॥ अग्निरथेव मेव स्यात् ॥ अर्घ्यं प्राविबतक्षुतं ॥३५॥ ॥ द्वितीयं खंडः ॥
अनंतं तयैथ शशेयं प्रसक्तानुप्रसक्तितः ॥ तिरोहितं यदा धानमधुना प्रायतीवततू ॥३६॥

आधानानंतरं दशैर्मासावुपोष्य च ॥ इष्टान्येन यजेतेति काचैक्या कल्पयोर्द्वयोः ॥ ३७ ॥ पाक
संस्था सुचैतस्याः प्राथम्यं शुद्धकर्मसु ॥ दविः संस्था स्वप्ति होत्रेण सोमेन कृतादिषु ॥ ३८ ॥ सोमप्र
धानमाधानं श्रौतकल्पेन वेद्यतः ॥ पाकयज्ञप्रधानं तदुद्यकल्पेधिकारिणः ॥ ३९ ॥ अतः प्रतज्ञा
विषयमुक्तवानुनयत्र ॥ यस्तं उपाकयज्ञांश्च व्याख्यास्याम इतीदृशं ॥ ४० ॥ तत्रापि यज्ञसा
मान्यादेकविंशतिधा निधा ॥ पाकयज्ञादविर्यज्ञायज्ञास्युश्चापि सौमिकाः ॥ ४१ ॥ यानि स्युं प्र
तिषेधस्यादीहिताय न याजिनः ॥ तस्यांतर्द्धनो दशैर्मासपरादिह ॥ ४२ ॥ तत्त्वावधिसमा
प्तायां त्रिंशद्वर्षादिका यच ॥ स्यातामेतावावसथ्ये पिंडययश्च निश्चयवत् ॥ ४३ ॥ उपवासं दृतेन्ये
षामनुष्ठानं न वेदिह ॥ सिद्धेऽपि कल्पसामान्या उपोष्येयनुवादतः ॥ ४४ ॥ प्रातिरिच्य क्लृप्तत्रापि
तपश्च कोयिदांश्च निः ॥ अग्राण्यश्चैव ह्येणमुदितो जुहुयात्तदा ॥ ४५ ॥ न सीधे मस्ति देवे

यामंत्रवर्णत्रयग्रपि ॥ सर्वत्राग्निनवेकाजः पूर्वाक्लेश्च स्तिरि श्रुतिः ॥ ४६ ॥ तत्राश्रुदितमात्रे
तु स्वश्रुतावाप्तिनेयतः ॥ विविच्यते पाप्मना सावित्र्याग्रस्तिफलश्रुतिः ॥ ४७ ॥ अतः स्वस्त्ययन
तमो न त्वेनास्त्यतिक्रमः ॥ कर्मणां होमकाजस्य नापि कर्मणि नो जने ॥ ४८ ॥ विप्रंतर्पयिषं ब्रूया
दिये वा हयतश्रुतिः ॥ काजोतरेष्टुतस्तस्यान्तक्रमातिक्रमो मतः ॥ ४९ ॥ गृह्योक्तानामनुक्ता
नामग्रायुष्मादिकर्मणां ॥ सर्वेषामयमुक्तस्यादायं कर्मेति नांतरं ॥ ५० ॥ निर्दिशेत्तु स एव स्या
द्विकल्पो न ननेष्टते ॥ यथातीते निशाकाजे निर्दिशेत्तत्रिकर्मणि ॥ ५१ ॥ जातमात्रेऽपि सामथ्या
त्तत्र विवाहेऽपि हि नुह्यते ॥ परियेचोपदेशांतेश्रवणाकर्मणोपि च ॥ ५२ ॥ अंतेश्रवणेऽपि काजो
हकयोः पितृयज्ञवत् ॥ एषादिगिहकल्पैक्यादन्यत्रोक्तस्तु ननेष्टते ॥ ५३ ॥ सुमनाः सूत्रतो धर्मा
कर्तुर्देशस्य कर्मणः ॥ उपदिष्टा इह ज्ञेयाः कल्पयोरविरोधितः ॥ ५४ ॥ न वेदविहितमनाः क

कारिका

मदौ प्राणसंयमैः॥ सम्यक् संकल्पयेत्कर्मश्रौतस्मार्तचशास्त्रतः॥५५॥ शुचिर्न्यायिर्जित
धनः सद्यवाद्यपि नृजलैः॥ उपनिषद्भुविर्देशोऽष्टदृष्ट्या दिवर्जितः॥५६॥ गुप्तो वस्तुष्यो
रम्यश्च समनिर्भूमतादिभिः॥ तत्रायननमस्तेष्वां स्याच्छाजायामुक्तजनहणं॥५७॥ प्रतिश्रु
तविधानेन च रुधर्मयुतेन च॥ स्थाजीया संविकसितमृगमकं पचेच्चरुं॥५८॥ उदने च रु
द्धश्च न वेद्यद्यपि वैदिके॥ तथापि श्रपयित्वेति तद्रव्यावाप्तये चरुः॥५९॥ येन द्रव्येणोद
नस्यात्तमुखा स्यात्त्रीहयश्च ते॥ यवा अपि पुरोऽशे चरौ वै वहि वा रुणे॥६०॥ श्रपयित्वा
तिरेकेण ग्रहणादेस्तु कर्जितं॥ केचिदाकुर्युस्तंतद्वाक्याधिप्राप्तमेव तत्॥६१॥ वाक्यं ११
न ह्यतिरेकोसौ बाधते शब्दश्रीजिते॥ न वंतीति च वक्तारं उदनश्रपणं कुरु॥६२॥ अत
स्याच्चरुशब्दोऽयं विशिष्टद्रव्यवाचकः॥ अजहस्वार्थद्वित्यायं लक्ष्ये विहितं स्तुतान्॥६३॥

यजिसंबंधमात्रत्वात्प्राप्तैवेयमन्तर्यते। दर्पे च हर्षमासे च देवतायजिनेदतः॥६४॥ मं
त्रसाधननेराच्च देवतानि द्युतेतयोः॥ तथाजिनावसथ्येपियष्ट्यास्ता उदेवताः॥६५॥
यथाविनागशब्देन पृथक् श्रपणकारणं॥ प्राप्तस्यायजिधर्मत्वात्तन्यायात्तत्रेण तज्जवेरा
द्ध॥ स्थाजीपाकस्यावदाय जुहोय श्रुत्यादिदेवताः॥ नाज्यस्य दध्नः पयसः प्राप्तिस्तयजि
धर्मतः॥६६॥ अवदानेषु ये धर्माह विषः श्रपणे च ये॥ स्थाजीपाकेषु सूत्रेण तानेवाहाय सू
त्रं चतुः॥६७॥ वह्ययेत तत्रोहणीश्च सूत्रमत्र प्रतिश्रुते॥ कुत्रतासामवस्थानं प्रोहणं च य
पेहते॥६८॥ ग्रहणासादनं च त्वाप्रोहयेत्प्रचर्तं हविः॥ स्थाजीपाकेषु तानि स्युर्गौणे
ष्वपि वक्तुं तः॥६९॥ मांसस्य मिश्रणार्थं स्तेयथा शृजगवादिषु च शहात्पाकमात्रेपि
यथाश्रपादिसंस्तुः॥७०॥ पित्रादिभ्यः पृथक्कालप्रवृत्ता जुहवं विदुः॥ निधानं संनिधानं च

समादनमथोक्तं ॥ ७२ ॥ एषामेवमनुष्ठानं मंत्रेयादेवता नवेत् ॥ एका देवापि वक्ष्यः स्युः
 सर्वास्तानामतः स्मरेत् ॥ ७३ ॥ अथ कृष्टयकचत्रं यन्ताः सर्वास्ता मंत्रनेरुतः ॥ एकानिधा
 नां स्तत्रेण मंत्रनेरोद्युतं ततः ॥ ७४ ॥ अथ वास्तोष्पतीयादावुपाकरणं कर्माणि ॥ एकस्मिन्त
 पिबक्ष्यः स्युः कचिदेकैव त्रिषु ॥ ७५ ॥ याचतीनां सह्यागः स्तावती न्यः पराः सच। स
 मानास्वेकशेवेण तासु आग विवहया ॥ ७६ ॥ लुप्तं श हांश्च सर्वास्ता मंत्रे स्यादा क्य संगमे
 ग्रहणं हविषस्त्वयादिष्टं मुष्टिचत्रं यं ॥ ७७ ॥ स्थाः चोच सपवित्रायां पात्र्यां सत्कादि
 पूचितं ॥ अग्नेः पश्चिमतः किंचिदुभयं यदविर्ग्रहः ॥ ७८ ॥ अग्न्यासादयेत्स्त्रीणो ज्वने
 नकुताशनात् ॥ तत्र स्तं सपवित्रानिरक्षिप्रो हयेत्सुलतः ॥ ७९ ॥ हविः प्रो ह्याथ स
 मिधो बर्हिर्द्युः प्रगादिकं ॥ प्रो हयेदिष्टिदृष्टत्वात् न त्वाज्यं प्रो हणं मतं ॥ ८० ॥ प्रो

१२

हण्यश्वावशिष्टास्युः प्रणीता सुत उक्तवात् ॥ त्रिः कृण्वितं हविर्देवैः अपयेद्विद्वानोक्तिनः ॥ ८१ ॥
 तस्यानिघारणं चेष्टं शतस्यो दासितस्य च ॥ स्यादधि श्रयणात्तावे सत्कादौ त्वेकमंजनं ॥ ८२ ॥
 उदगु दासनं वा ज्येष्ठं स्यात्तत्रोत्तरपि ॥ पश्चादासादनं मंत्रे रक्षकं ह्युक्तं कचरो ॥ ८३ ॥
 स्थाजीपाके पुपात्राणि स्रवस्त्रकं मे कृणानि च ॥ अथ न हणस्त्रत्रे च कथितानि नवं य
 तः ॥ ८४ ॥ अवदानगता धर्मादिष्टे रिष्टानुलोतिषु ॥ अवदानांतरये पिये धर्मा अवदानके ॥
 ८५ ॥ संमतास्ते बकुलोक्तैः शतदा वां ननादिकाः ॥ प्राज्यस्थाः अपस्तीर्य स्रवेण स्रवि
 त्सं सलतः ॥ ८६ ॥ अवदन्ते हणे नाथ हविर्मध्याच्च पूर्वतः ॥ तृतीयं नमदग्नीनां पश्चात्स्था
 दवदानकं ॥ ८७ ॥ पुनस्तदनिघार्यात्का हृतानि हविषः क्रमात् ॥ जुहुयाद्देवतांतांतामै
 मेवमेवावदानं येत् ॥ ८८ ॥ द्वितीयादिषु यागेषु चर्वादिष्ववदानकं ॥ नावेदुत्तरतो मध्या

सूक्तदिदिपिपश्चिमात् ॥ ८९ ॥ पि-याष्टकायां सर्वाणि चावराय स-त् ॥ स्मृ-चि ॥ अ-निघातो-द्विरे
वस्था-सर्वत्र श्रुतिदर्शनात् ॥ ९० ॥ प्रधानानंतरं क-ल्पसाम्या-सिष्ट-रुद्रा-कृतिः ॥ तत्र-उ-रु-
अप-स्ती-र्य-द-वि-रु-त्तर-त-स-त्तरा ॥ ९१ ॥ प्रवरायानिघार्थ-दि-त्तर-शृणां-त्रि-हतेन-त-त् ॥ अंगुष्ठप-
र्वमात्रं-उ-मे-ह-णे-ना-व-दान-कं ॥ ९२ ॥ इ-वे-स्र-वे-ण-मा-त्रा-व-हो-मः-इ-स्र-वे-ण-उ ॥ अंगुष्ठप-र्वमा-
त्रं-उ-पा-णि-हो-मे-व-दान-कं ॥ ९३ ॥ देवती-र्थे-न-जु-हु-या-स्र-वे-ण-पि-र-धं-नि-व ॥ अ-या-पि-क-वि-न-त-व-
दा-श्च-जा-य-न-गु-ह-तः ॥ ९४ ॥ पि-ये-च-पि-ह-ती-र्थे-न-हो-मः-शिष्ट-स्मृ-ते-रि-ति ॥ पूर्व-उ-पौ-र्ण-मा-सा-
स्या-दृ-श-द्वारं-न-ए-व-च ॥ ९५ ॥ अ-न्वारं-न-ए-या-गे-त्र-नारं-जे-सर्व-कर्म-णां ॥ अ-पि-दृ-श-दि-र-रं-न-इ-
ष्ट-ते-दृ-श-श-ह-तः ॥ ९६ ॥ य-आ-या-ति-स-हो-त-व्यः-स-ए-वा-दि-रि-तिः-श्रु-तेः ॥ उ-श-ह-अ-ष्ट-य-क-ते-त्रः
प्रात-स्या-त्प-र्व-णा-च-रो ॥ ९७ ॥ न-ह्य-का-लो-अ-न्य-त्र-स्या-त्पौ-र्ण-मा-सा-दि-या-गतः ॥ अ-त्वा-न्य-द-यि

१३

कं-आ-इ-स्र-मा-स्यां-उ-क-ल्प-ये-त् ॥ ९८ ॥ ति-स्रो-वा-पंच-वा-प्रा-त-र-न्वारं-न-ए-दे-व-ताः ॥ इ-ष्ट-आ-ना-म-
हं-व-ह्ये-त-द-थं-प्रा-त-मा-र-ने-त् ॥ ९९ ॥ मां-सं-य-द-ह-वि-ष्टं-च-मै-यु-नं-चा-य-क-र्ज-ये-त् ॥ व-प-नं-वा-शि-
खा-व-र्जं-पुनः-स्ना-तौ-उ-दं-प-ती ॥ १०० ॥ नि-र्व-स्य-पंच-य-ज्ञा-स्तान्-ह-वि-ष्टं-स-ष्ट-तं-मि-तं ॥ अ-श्री-या-तां-
दि-तां-ते-तौ-शा-का-य-पि-त्र-स-र्पि-षा ॥ १०१ ॥ प्रा-त-या-गो-न-वे-द्ये-न-त-द्व-लो-कि-न-न-ह-ये-त् ॥ य-अ-पि-श्रा-
ध-शि-ष्टं-स्या-दि-जा-न-ह-उ-ै-स्त-सं-म-तः ॥ १०२ ॥ आ-र्त्वि-ये-सो-पि-दु-ष्ट-स्या-त्त-त्र-वा-त-प-ना-दि-षु ॥ प-
त्या-श्च-पु-त्र-का-मा-या-य-ज-मा-न-स्य-शा-स्त्र-तः ॥ १०३ ॥ पि-डा-श-ने-न-दो-ष-स्या-त्प्रा-त-र्या-य-पि-त-य-जे-त् ॥
प्र-स्त-रे-तौ-श-यी-या-तां-रा-त्रौ-न-फ-ल-का-दि-कै ॥ १०४ ॥ प्रा-त-कु-त्वा-थ-च-रु-णा-जु-हु-या-सु-म-नाः-शु-चिः ॥
अ-र्च-म्य-सं-य-मे-प्र-णा-न-सं-क-ज्या-थ-स-म-ह-तं ॥ १०५ ॥ स्त्री-र्षे-ब्र-ह्म-प्र-णी-ता-तां-स्वा-प-नं-पा-त्र-सा-द-तं-
व-हिः-प-वि-त्रे-त-छे-दा-न्या-ज्यं-धा-न्यं-च-रु-क्र-वः ॥ १०६ ॥ अ-ग्ने-ह-णं-स-मि-द-भिः-इ-र-पा-त्र-मि-ति-क-मा-त् ॥

स्तीर्त्वा तत्त्वापवित्रे ते प्रोक्ष्य पर्युक्ष्य धारयेत् ॥ १०७ ॥ प्रादायाज्यमधिश्चिद्यप्रतितप्यक्र
 वादिकं ॥ उदास्याज्यं क्रवेचापलत्वाज्योत्पवतंतयोः ॥ १०८ ॥ हविर्गृहीत्वा चासाग्रप्रोक्ष्या
 न्यच्चाश्वपः क्षिपेत् ॥ हानितं श्रितमुत्कातुदास्यात्वावसादयेत् ॥ १०९ ॥ प्राधाय समि
 धो ग्राह्या उपग्रहकुशाः क्रवः ॥ प्राधारावाज्यनागौ च प्रधानाहुतयोपि च ॥ ११० ॥ उपस्ता
 रादितक्त्वा हतस्यान्यं जनादिकं ॥ अग्राविष्णुन्यां स्वाहेति सरस्वत्यै तथा परां ॥ १११ ॥ ततः
 सस्वते स्वाहायदिस्याद्देवतात्रयं ॥ उष्टिनो यदि पंचस्यः पुनर्देवाकुती तदा ॥ ११२ ॥ अग्नये नगिने
 व्रतपतये च परामपि ॥ कुत्वा स्विष्टकृतं स्पृष्ट्वा चरकं सप्तकं ततः ॥ ११३ ॥ दक्षिणानुप्रहरणं १४
 ऊशानां समिधामपि ॥ पयुक्ष्य मा ऊधित्वा मोप्रक्षिपेत्ते पवित्रकौ ॥ ११४ ॥ बर्हिर्हमिः प्रणीता
 नां विमोको ब्रह्मं यथ ॥ ब्रह्माणं नर्पयिष्ये वैश्चक्रत्काशां जपेदिति ॥ ११५ ॥ तत एव सप्तमासं

ले १

११३ ॥ दक्षिणमुखः प्रासीन उदग ग्रे समिध्यतं ॥ दक्षिण संस्तमभ्यः प्रागेकशापात्रसादनं
 ११४ ॥ श्रुपं स्थाजं स्फ्यं च पात्रीदं दंचोत्तरवजस्य च ॥ षड्दोदनंतरं त्वार्थमेतदप्यत्र सादयेत् ॥ ११५ ॥
 ऊशवीहि क्रवाज्यं च मेहणा विकसूत्रकं ॥ पश्चादग्नेर्दक्षिणाग्रान् ऊशानां स्तीर्यते यथ ॥ ११६ ॥
 प्रागग्रं स्फ्यं दक्षिणाग्रं स्फ्यं च पात्री सतंदुजां ॥ तत्पुरस्तादक्षिणाग्रे श्रुपं स्थाजं करोतितां ॥ ११७ ॥
 सयं जा न्वाद्यैः यपित्रादी च उर्थ्यता नथ स्मरेत् ॥ नाम्नां तेशर्मणेश हं जुष्टं शुक्लमिषां ततः ॥ ११८ ॥
 न्यक्ष्णेन मुष्टिना पात्र्याः सल्लत्वा ज्यं हविर्गृहः ॥ तंदुजेष्ववधर्मस्याद्वीहिवत्कुंडनादिकं ॥ ११९ ॥
 अग्नेरुत्तरतस्विष्टसूत्रे परिताषणता ॥ अपसयोत्तरीयास्तावासीना दक्षिणामुखी ॥ १२० ॥ व्रीहिना
 तंदुजीनावात्फली ऊयसिधर्मिणी ॥ केचिद्विषां च फली कुर्वन्ति तां सल्ल सल्लतू ॥ १२१ ॥ सा
 उपैरपि वाक्यं स्यादतो नैषा सुयशधीः ॥ पुमानेवोर्ध्वे धूर्पे निष्पुना यथ ते नतान् ॥ १२२ ॥ स्था

ध्यानिहृद्यचसत्तत्प्रहात्यावधिश्रयेत्॥स्वाजीबिच्चादधःपक्वंचरुमीषलुतंचतं॥१४७॥
 आयेनासंस्कृतेनैवस्रवेणाग्रनिधारयेत्॥प्रचंचममेरुदास्यसोदकेनाथपारिना॥१४८॥
 सत्तत्परिसमुद्याग्निमीशानाद्यप्रदहिणं॥दत्तैरग्रगृहीतैश्चस्तीचपिपुहृणंसत्तत्॥१४९॥
 पश्चादग्नेरुपविशेदथजान्वाद्यदहिणं॥प्रादुखस्तपवीतीचजुक्रयान्मेहणेन॥१५०॥स्फो
 पग्रश्चात्रमंत्रायथामयइतिच्ययं॥कुलोमैहणमद्याग्नौप्रहिपेदुत्तरार्धतः॥१५१॥सद्यं
 जान्वाच्यापसद्यंत्वाथपिटदिदुखः॥दहिणेनोपशान्नाग्निंदहिणाःप्रवणंसत्तत्॥१५२॥
 स्फो नप्रदेशमुन्माष्टिमंत्रेणपहेतामिति॥उन्मृज्यमफिरन्यस्यशान्नाग्नेरुन्मुकंचतत्॥१५३॥
 १५४॥येहृपाणीतिमंत्रेणनिदध्यादहिणार्धतः॥उन्मृष्टेनावशिष्टेननिदध्यादहिणाग्रका
 न्॥१५५॥मूलदेशासत्तत्तन्नातिदीर्घानवानरुशान्॥मूलमध्याग्रदेशेषुनेषपोनिनयेदथ॥

तनुयादेवतायथा॥उपस्तारादिकंचत्वाहतस्यान्यंजनांतकं॥१५६॥जुक्रयादग्रयेस्वा
 हाग्नीषोमाभ्यांततोद्वयं॥दर्शेनयेवैष्टवेस्यादिद्राग्नित्यांचतीयकं॥१५७॥आधारावाज्यजा
 गांतंसमंस्विष्टचराद्यपि॥सान्नाज्ययाजिनोदर्शेष्टुग्नीषोमौद्वितीयकौ॥१५८॥इंद्रायेष्टती ति
 यास्याहुचनेयतयाजिनः॥दाह्यायणेचग्निरग्नीषोमौपूर्वेपरौचतौ॥१५९॥पूर्वेष्टुःपौर्णमासेग्नी
 षोमौवाकेवजौपरौ॥अग्निश्चंद्रश्चापरेष्टुःपौर्णमासमिदंमतं॥१६०॥दर्शेग्निरिष्टुर्दिवाग्नी
 इंद्राग्नीत्यापिकेवजौ॥पूर्वेष्टुरपरेष्टुरग्निमित्रावरुणाविति॥१६१॥इजादधेपौर्णमास्याम
 ग्निश्चैवसरस्वती॥अग्नीषोमद्वयंचंद्रइतिदेवतपंचकं॥१६२॥अग्निःसरस्वानिंद्राग्नीमि
 त्रावरुणदेवताः॥दर्शयागोत्रपहादावुच्यतेसार्वसेनिके॥१६३॥पौर्णमासेनाग्निरग्नीषोमौ
 तौचृतीयकौ॥अग्निर्विष्णुस्तथेन्द्राग्नीअग्निश्चाग्नीससोमकौ॥१६४॥दर्शेचप्रतिपद्येच

पौर्णमासं च नेज्यते ॥ शौनके पौर्णमासे स्य रस्मिश्चाग्नीसमो मकौ ॥ १२५ ॥ तद्विंशाय विमृ-
धेष्टयकृतं तत्र श्रुत्तं वेत् ॥ दशैति विस्मुरिं जाग्नी प्रादिद्योतष्टयकचरुः ॥ १२६ ॥ साकंप्र-
स्थाप्य यज्ञे पियागः शौनकवन्मतः ॥ अतवा देवता श्राद्धं दशैत उपक्रमे ॥ १२७ ॥ पौर्णमासे
पितृश्राद्धं दशैति नो यदा न वेत् ॥ पौर्णमासादिशैते तमेकमेव हि कर्म वत् ॥ १२८ ॥ मासि
मासीति त्रिप्रसन्नं न वेत्तदधिकारिणः ॥ दशैति प्रेता तरेवष्टयक श्राद्धं नोदिकं ॥ १२९ ॥ स्थाप-
या कनिमित्तं तच्छ्राद्धं नेज्यते ॥ श्राद्धात्पूर्वः पिंडयज्ञः श्रौतत्वादेककालिकः ॥ १३० ॥ प्र-
नाहिताग्नेः प्राप्तिश्च तस्य श्रौतादिदेशतः ॥ प्रमायां निच्य होमांतो देवतानां परिग्रहः ॥ ३१ ॥ १५
प्रातः संकल्पवपनं पुंसः स्नातौ च दंपती ॥ कुतारी न्वनिपिच्यं ताष्टयकपाकात्समार्थान् ॥
१३२ ॥ पंचधा कल्पितस्याहो पराहो शस्त्ररीयकः ॥ पिंडयज्ञस्य काजसः प्राचीनावीतिनः क्रिया ॥

१५१ ॥ हस्तेन पिच्यतीर्थेन पिच्यं हनुदिश्य नामतः ॥ नामगोत्रादिशर्मांतमुच्चार्यमिति शिष्टधीः ॥ १५२ ॥
प्रसिद्धिं नामसरन्नाहचार्यस्त्वसाविति ॥ आमंत्रितानि नामानि क्रमशः सर्वमुच्चरेत् ॥ १५३ ॥
प्रवने निह्वये च त्वामंत्रान्वित्यंतो वदेत् ॥ अत्वावने नं पिंडं दद्यात्तेषु कुशेष्य ॥ १५४ ॥
स्थान्या एवां न मादाय यावद्धि च प्रमाणकं ॥ पिच्यतीर्थेन तद्यो हं पिंडाकारं निषेकवत् ॥ १५५ ॥
प्रवने निह्वये चोक्तं तत्रैतदेवदेदिति ॥ यदा उयजमानस्या हलो वा पुत्रिकासुतः ॥ १५६ ॥ पिच्ये
दस्तदा तस्य जन्मदानादिहेतुकः ॥ यत्र नेदस्य याणां स्यात्तत्र पिंडं दयं न वेत् ॥ १५७ ॥ प्रवने
जन्ममथ याद्विदते पिंडं वदने ॥ नजीवपिच्ये तस्य तः प्रेता यदीयते ॥ १५८ ॥ प्रंतर्हिताय
नपिच्ये दातुमस्तुधिकार्यं ॥ नजीवांतर्हितायापि नातिदद्यादिति श्रुतेः ॥ १५९ ॥ तर्हि येषु
पिता दद्यात्तेभ्यः पुत्राधिकारतः ॥ तत्पुत्रोऽधिकार्यस्तु न सर्वत्र प्रसंगतः ॥ १६० ॥ होमांतं

तदिकमास्ति नैतत्पिंडप्रधानतः॥ तद्युनारंन एवास्तनजीवपितुरस्ति हि॥ प्रेतेपितरं धिक्
 तो जीवयपि पितामहे॥ जीवितांतर्हितायापिदानं स्यादधिकारिणः॥ ६२॥ अत्रैतिजस्वासथा व
 दुदुः प्राणां स्त्रिरायमेव॥ दहिणा वदथा वद्यामीमदं तेति नयुजुः॥ ६३॥ पूर्ववच्चावनेऽयाथ
 तेषु पिंडेषु मंत्रतः॥ नमस्कारैरंजनिना दशभिः प्रार्थयेत्पिंडं॥ ६४॥ स्तुतौ चार्चनं वा यथैति
 गृहान्प्रार्थयते नतः॥ एतदिति मंत्रेण त्रिषु पिंडेषु मंत्रतः॥ ६५॥ मंत्रावद्याप्य कर्तव्यं नम्री
 नेव प्रक्षिपेच्चतान्॥ अस्मिन्कर्मण्यच्छिष्टं मुरकं च दपात्रके॥ ६६॥ तदूर्जमिति मंत्रेण नित्येति
 उसन्निधौ॥ यथापिंडानवाधाय पिंडान् स्थाव्यां करोति तान्॥ ६७॥ उन्मुकं सन्नराडिन्ना संन
 प्रौक्कमशः क्षिपेत्॥ अवध्या एं याजमानं पिंडानां प्राशनं चतत्॥ ६८॥ व्रतकाले चतान् पिंडान् प्रा
 श्रीयात्सुवमेव॥ पत्नी चेत्पुत्रकामास्यात्सात्वाधत्तेति मध्यमं॥ ६९॥ विप्रेभ्युचान्यौ ऊर्वीत उ

अशस्त्राद्यदृष्टया॥ आर्द्धस्यापिंडयज्ञांते पिंडान्वाहार्यं संस्तिकं॥ ७०॥ पित्रादिभ्यस्तथा माता
 महादिभ्यः सधर्मकं॥ मासि मासि पित्रभ्य उक्तं दिमिद्यादिति इव ह्यति॥ ७१॥ यावज्जीवं चतुर्धा
 मासि मासीति वीक्षया॥ मासशब्देन दर्शश्च तत्रापीदुह्यो मतः॥ ७२॥ इंदुह्ये मासि मासि वि
 धाने स्यादिति श्रुतेः॥ अमावास्या वये पीष्टो दर्शश्च हस्तकामतः॥ ७३॥ एवं स्यात्पौर्णमासीपि
 द्वित्वे च शुद्धकर्मणः॥ उपोष्य यजते यस्मात्प्रातस्तु सुमना शुचिः॥ ७४॥ चरुणा देवताभ्यो व्रत
 धर्मे रितिसूत्रितं॥ द्वित्वे पीदुह्ये मुख्यः पूर्ण इंदो तथा परः॥ ७५॥ शहर्यसंगतिः सम्यक् द
 योरेव हि दृश्यते॥ पूर्वतो नैव दृश्येत्परतो नैव चंद्रमाः॥ ७६॥ यदहस्तदहर्दृशवाच्यं स्याद्वै प
 रीच्यतः॥ अथवा दृश्यते येन सूर्येणेंदु एव चतः॥ ७७॥ स एव यदहर्दृशं संरुक्॥ इ
 एनियत्र मासस्यात्पौर्णमासः स उच्यते॥ ७८॥ मायत्र पूर्णस्तस्यायं काजस्यादिति तमतः॥ अ

परहनि सादृश्यां संनिधानाच्चतौ मतौ॥ पौर्णमासे स्तिसादृश्यं कालाया हृदि हानितः॥ प्रकृ
 थापार एकस्या दृशे चेंदोरदर्शनं॥ प्राचायेणे तदेवोक्तमनयो विचल-हणं॥ द्वे पौर्णमासा
 विच्छेत्कायस्यां प्रसक्तचंद्रमाः॥ प्रथमासा पौर्णमासी किंचिन्त्युने परामताः॥ अमावास्या
 चेति चोक्ता द्वयोर ग्राहज-हणं॥ यदहश्च न दृश्येत ही एत्वा देवचंद्रमाः॥ प्रथमासा त्व
 मावास्या श्रौपिचेंद्रोरदर्शनं॥ ८३॥ उत्पन्नोऽनुमीयेत सूक्ष्मवा-सोत्तरामता॥ पूर्वस्यां
 पितृयज्ञस्या तर्हीणे दद्यादिति श्रुतेः॥ पितृयज्ञादि तै आर्धयागः प्रतिपदि श्रुतः॥ इ
 दुहयपरिज्ञानं ज्योतिर्विज्ञाश्च तत्त्वतः॥ ८४॥ तच्छास्त्रोक्तं यथा कैश्चिदुचितं ग्रंथकार
 कैः॥ अष्टमेशे च उद्देश्या हीणे नवतिचंद्रमाः॥ ८५॥ अमावास्या एव नागे पुनः सोऽहर्न
 वेदिति॥ चतुर्दश्यां ह्यस्त्विंदोरिति तस्यां वितन्विते॥ ८६॥ पितृयज्ञादिकं केचित् दृष्टे पीदो

वमासृते॥ आचरुते श्रौनिष्ठ्यां चांसिनीवाजीममापि च॥ ८७॥ प्रतर्यागममायां च यतो दृश्ये
 यजेदिति॥ चतुर्दश्युपवासे च श्रुतिः प्रयतते यतः॥ ८८॥ यस्तूपवासं दुष्टे दुं कुर्याद्विक्रम ए
 वसः॥ चतुर्दशीमुपवासे द्वाचार्यस्यापि धीरिति॥ ८९॥ तत्रेत्यायां यथा कामी द्वयोर क्लानवेय
 तः॥ पौर्णमासी च यागं तेषां पौर्णमास्यां वदं यतः॥ ९०॥ उपवासं चतुर्दश्यां तां चाहुः पूर्णमा
 मिति॥ अत्रोच्यते नां ज नै सै तच्छ्रुति स्मृतिर्विरोधतः॥ ९१॥ श्रुतौ चंद्रमनुर्ज्ञाय पुरस्तादस्ति
 हि ब्रतं॥ यथा माध्यंदिनीयाना मेवमेवास्ति हि श्रुतिः॥ ९२॥ पूर्वतः परतो ने दुर्दृष्टदहस्तदह
 र्वतं॥ पूर्णमासे पियां पर्यस्तमयं दद्यात्तुति॥ ९३॥ स वै संप्रत्यक्षसेदिति वाजसनेयिनां॥
 यागे श्रुतिर्यजते तेन प्रीणाति चोत्तरां॥ ९४॥ स वै प्रातरपश्ये तयागे वाजसनेयिनां॥ यौ
 वे श्रुतिर्विदुः कदाचित्त्रियै शम्या प्रातस्यानामिमेजने॥ ९५॥ अमाच पौर्णमासी च सा

पिचिंतास्ति च श्रुतौ ॥ यथोत्तरामुपवसेत्पौर्णमासीमिमामपि ॥ १७ ॥ सउत्तरामुपवसेत्श्रु-
 तिर्वाञ्जसनेयिनां ॥ पुनश्चिंतोपवासेस्तियातेनास्ति श्रुतौ यतः ॥ १८ ॥ यगस्याप्रतिपद्येव
 प्रातःपक्षद्वये यतः ॥ चतुर्दश्युपवासेपियागः प्रतिपदि श्रुतः ॥ १९ ॥ पिंडयज्ञः पूर्वैवा मयांका-
 द्यायनो यतः ॥ अमायामिज्यमाने स्यादुत्तरः पिंडयज्ञकः ॥ २० ॥ अपराह्णे च स न वेद मायां च
 यतः श्रुतेः ॥ दत्वा पितृभ्यः पूर्वैकः प्रातस्त्रियेति च श्रुतेः ॥ २१ ॥ दशंगित्वाच्च पूर्वस्याह-
 नोपवसथद्वयं ॥ छंदोगानां तथा गृह्यस्मृता विधेव सूत्रितं ॥ २२ ॥ पक्षांतावुपवस्तथाय-
 ह्याश्चतदादयः ॥ दर्शने चार्धमासां तैपौर्णमासेन चैव हि ॥ २३ ॥ उवाच यागं पक्षादौ मनुः १७
 पूर्वांति जावणात् ॥ पक्षांते चतदंगं स्यादियथाह यथामनुः ॥ २४ ॥ पितृयज्ञं तु निर्वर्त्य वि-
 प्रश्नं द्रुहयेन्निमान् ॥ पिंडान्वाहार्यकं श्राद्धं कुर्यान्मासानुमासिकं ॥ २५ ॥ चंद्रहयश्च उर्द्व्या

यामांते यद्यपि स्मृतः ॥ तथापि हीयमाणो सौ हीणो मया मयंततः ॥ २६ ॥ तस्मिं हीणे देहाती-
 ति हीणे दद्यादिति श्रुतिः ॥ हीणश्च न च दृश्येत परतो नापि पूर्वतः ॥ २७ ॥ तत्रोपपन्ना श्रुत्यर्थो दृ-
 ष्टेयाति ह्ययं कथं ॥ दृष्टे च हीयमाणे च पिंडयज्ञो यदा मतः ॥ २८ ॥ तदारभ्य प्रतिपदं सवसुस्थानि-
 यिष्वपि ॥ यागांगत्वादमायोगे यत्र स्यादिति च न्नमतिः ॥ २९ ॥ तस्यामेककथं नेष्ट चंद्रस्यादर्शने स-
 ति ॥ न च कर्मनिमित्तं सूर्याः संज्ञाः खर्विकादिकाः ॥ ३० ॥ वैशम्याश्चंद्रचारस्य ज्योतिषामयने-
 हितः ॥ ज्योतिर्विदां विमंवादात्पृथगेवात्र लक्षणं ॥ ३१ ॥ क्रियते कालवैशम्या सुयज्ञेनानयोर्द-
 योः ॥ तदुच्यते पूर्ण इंदुयत्र सा पौर्णिमा मताः ॥ ३२ ॥ अस्तं ब्रजति सूर्ये च तत्रेदं रुदया समः कदा-
 चिन्निधिवैशम्याद्यां चोपवसतस्तिथिं ॥ ३३ ॥ उपास्तमयमेवायं संपूर्ण उदयाच्छरी ॥ यां चोपवसत-
 श्चंद्र उदेत्यस्तमिते ह्येतावत् ॥ ३४ ॥ तैपौर्णमास्यो विज्ञेयेनान्ये पूर्वोत्तरे व्रते ॥ इंदोरदर्शनं यत्र सामा-

वास्येति सुस्ति तिः ॥ १५ ॥ दिन द्वये प्रायशस्तदमा प्रतिपदो न वेत् ॥ कदाचित्तिथि वैषम्यात् ॥ १६ ॥ दश
नचित्ति ॥ १७ ॥ तत्र दृष्टेः पवसे दृष्टं न दृश्यते ॥ अमावास्या उने एते व्रते पूर्वोत्तर इति ॥ १८ ॥ ज्याया
उच्यते अपि तद्वितीया र्थतस्तिथिः ॥ १९ ॥ कर्तव्येऽपि नैज्यायां कर्तव्यायां तिथिर्न वेत् ॥ २० ॥
तत्रास्त्यस्य यथा कामो व्रते पूर्वोत्तर श्रुतेः ॥ वत्सेतुर्दधिकं सूक्तैश्च सुमोष्य यजते स्तिदि ॥ २१ ॥
वत्सेत्यायां यथा कामी सूत्रमेव व्रतं द्यात् ॥ प्रसूत्रेणोच्यते ह्यदि यागद्वयं द्वयं ॥ २२ ॥ ति
थिद्वयेऽपि पक्षादि सूत्रे पूर्वोत्तर श्रुतेः ॥ यदा सर्वमुपवसेदमावास्या मपहये ॥ २३ ॥ प्राग्गृह्ये
मि न दत्तं चे पिउं यशदिकर्म तु ॥ तथा च श्रुतिरश्रुतिव्रते वाजसनेयिनां ॥ २४ ॥ तद्दृष्टोप २०
वसं ये केचो नोदेतेति यत्र ॥ असोमयाजीविद्यादि श्रुतिनिन्दितं व्रतं ॥ २५ ॥ अतो ब्रह्मण एवेति
श्रुतस्याप्यसंनवात् ॥ तथा सूत्रांतरैश्च कर्मण्येतन्निर्हणं ॥ २६ ॥ दृश्यमाने शेकदेति यदैवं स्या

न सर्वदा ॥ उक्तं च उद्देशीयमं चुरीयमनुश्रयेत् ॥ २७ ॥ अमावास्या हीयमाणं तदा श्राद्धं न वेदिति ॥
अमायां पिउं यशस्यादिति वामप्रतीकं ॥ २८ ॥ तत्रापि स्याच्च उद्देश्या अन्ते यातिर्वपेक्षं ॥ तथा प्रात
रपीज्यायां यागकालप्रतीकं ॥ २९ ॥ कालोऽपि याज्ञिकैरुपरिशिष्टेषु पक्वते ॥ पूर्वणो यच्च उर्थे शि
आद्याः प्रतिपदसूत्रः ॥ ३० ॥ यागकालः सविज्ञेयः प्रातः कालेन संयुतः ॥ यथोक्तं न ह्यलोपेते पूर्वोत्त
पवसेद्यदि ॥ ३१ ॥ पूर्वणोऽपि च उर्थे शिष्टं वाक्लिन्नं न ज्ञेयं ॥ यदेतत्तस्मात्पवसेदमां वाश्लिषामपि ॥ ३२ ॥
तदा प्रातः प्रतिपदि स्त्रिणागोऽपि न ज्ञेयं ॥ सपर्वसंधिः पक्षादिनिमित्ते यागकर्मणि ॥ ३३ ॥ पूर्वोक्तं
त्रिणागश्च तस्यैवैतौ गुणौ मतौ ॥ उच्यते परिश्रमादेकतस्य गुणस्तिदि ॥ ३४ ॥ उच्यते कालो व
योरक्तेयथा कामीति सूत्रितुं ॥ ननु हीणे ददातीति दद्यात् हीण एव च ॥ ३५ ॥ न दृश्यते च यदा
दृष्टे चोपवसेदिति ॥ एकस्मिन्काले एवैते विरुद्धा निधीयते ॥ ३६ ॥ कथमत्रैकवाक्यत्वं परस्पर

रविरोधितः॥ परस्परव्यपेहत्वान्नविरोधोस्तिकश्चन॥२३॥ उपस्थितस्य कालस्य वैचित्र्याः साद-
 पेहणं॥ श्रुतिर्यथैकं यंतद्वैकेतदृष्टोपवसंति च॥२४॥ तथा यदहरे वै प्रा प्राकपश्चाच्च न दृश्यते॥ त-
 स्मिन्नहन्त्युपवसेदपरेयमपि श्रुतिः॥२५॥ प्रहृशद्वाहोरात्रमत्र त्विंदोरदर्शिनं॥ अनुवादास्यत्रै-
 षातां रात्रि मिति क्वचित्॥२६॥ अमावास्या च यत्र स्याद्यत्र त्विंदोरदर्शिनं॥ प्रामैति सदपर्यायः-
 सहेंदुः सूर्यरश्मिनिः॥२७॥ अषाढिषष्ठ्युनिवसे सामावास्यादिति श्रुतेः॥ अतो मायत्र त्रयिषा नू-
 यस्त्वत्रास्त्वदर्शिनं॥२८॥ अर्षीयसीतसायत्र तत्र त्वन्यमदर्शिनं॥ संपुर्णाय अमावास्या प्रातरार-
 न्य ज न्यते॥२९॥ चतुर्दश्यां रात्रि शेषे चंद्रमानैव दृश्यते॥ तदा यदहरे वेति प्रसिद्धा स्यादहर्गता॥ २१
 ३०॥ यथा न्याया समुत्थाना तथा संवेशनादपि॥ यदा चतुर्दशी मिश्राह्नीयते च परेदनि॥३१॥ त-
 दाहोरात्रि शेषे दिवा गच्छेददर्शिनं॥ तथा यथोक्त एवार्थः संपन्नो यदहः श्रुतेः॥३२॥ सूर्योदितस्त

समारन्ययदि चंद्रो न दृश्यते॥ तत्रैके काले वैचित्र्यात् प्रागृष्टोपवसं यपि॥३३॥ श्वो नोदेति
 यत्र स्यात्तत्रैवं स्याद्यपेहणं॥ अतो यस्योपवसतः पश्चादस्तममादपि॥३४॥ चंद्रमा दृश्यते प्रा-
 क प्रातः सूर्योदयादपि॥ तत्र श्रुत्यर्थहानिस्त्यात्प्रायश्चितीयते च सः॥३५॥ अमायां पिंडं यज्ञः
 स्याद्हीणे चामाय योक्तितः॥ अतश्चतुर्दशी मिश्रा न्नैतदाक्यमपेहते॥३६॥ अर्हीण एव पूर्व-
 स्मिन्नयदा दद्यात्तदापि उः॥ अमायामेव दानं स्याद्हीणे दद्यादिति श्रुतेः॥३७॥ यच्चोक्तं यदहस्ते-
 व दर्शिनं नैति चंद्रमाः॥ तच्छ्रुत्वापेहया ज्ञेयं हीणे राजनिचे यपि॥३८॥ आधकाले यदा प्रातरमा-
 वास्या जुज न्यते॥ अपराह्णे यदा संधिरमा प्रतिपदोर्नवेत्॥३९॥ तत्रैव पिंडं यज्ञादि उरीयेपि यज्ञे-
 तदा॥ उक्तं यज्ञिकैरत्र परिशिष्टेषु निर्णयः॥४०॥ संधिर्यत्रा पराह्णे स्याद्यागं प्रातः परेदनि च-
 ऊर्वाणः प्रतिपद्वागे उरीयेपि न दुष्यति॥४१॥ अग्नौ करणपिंडादि आधे स्यादतिदेशतः॥ तैतेपि

पिंडयज्ञस्यासिद्धेः सूत्रस्य सूत्राणां ॥ ५४ ॥ उक्तं तत्र न वक्ष्यिष्यादेयादृत्तिकारणात् ॥ अमौ
 करणपिंडानादर्शनेनैषा पुनः क्रिया ॥ ५५ ॥ तत्र तैरेव निर्णीतमन्यार्थत्वापुनः क्रिया ॥ इष्टा आदेया
 यदुद्धसंप्रदायस्य नाशे ॥ ५६ ॥ न तदस्मन्मतं वृद्धांस्तदिति न विस्तीर्णं ॥ मासं दर्शनेन यागे स्या
 दयने उं उपायितं ॥ ५७ ॥ सैतं क्रियापिंडयज्ञ इत्येवास्मानिरुच्यते ॥ न च सामान्यतोऽष्टमतिदो
 शमपीयते ॥ ५८ ॥ मासि मासी च पक्रम्ययत आह वस्त्रत्रयं ॥ अग्नौ तत्त्वान्नं च विप्रान् पिबु
 नु हि श्य नो जयेत् ॥ ५९ ॥ अग्नि कर्मकृतस्य स्यादिया कां हा यदा तदा ॥ कल्पे कथा स्वयमेवैष
 श्रौत कल्प उपस्थितः ॥ ६० ॥ तत्र सिद्धे पुनः सूत्रं तत्ता शं कानि दृश्ये ॥ कल्पो ग्राह्या त इति य
 तस्माच्छ्राद्धे पुनः क्रिया ॥ ६१ ॥ आधांते ब्रह्म श्रीतो रं पती इति तस्मिन् ॥ प्रातर्कुत्वा दर्शया गंत
 नु या सममि च पि ॥ ६२ ॥ आपौर्णमासं त्रं उमन्यं ते तमनापदि पर्वपही न वेदाप कल्पे कात्रस्य

२३

कल्पकं ॥ ६३ ॥ यज्ञमागदिति गतिरग्रयो विविधश्च सः ॥ मानुषो देवकश्चापि प्रमादाशक्ते
 नेदतः ॥ ६४ ॥ तत्र प्रमादजनिते तन्नैमित्तिको यजेत् ॥ अशक्नो न यथा शक्यं कर्तुमिच्छपवधा
 ने ॥ ६५ ॥ यावश्च पौर्णमासस्य कालो नायाति तावता ॥ प्रक्रांतस्य समाप्तिस्तु श्रेयसी विगुणपिसा ॥ ६६ ॥
 आपौर्णमासादृशस्य काल इच्छक मापदि ॥ नृत्राथ पोष्य यष्ट्यं कर्मणो दृढकालतः ॥ ६७ ॥ अहा
 जाने सद्य एव यागो नादिष्ट पर्वकः ॥ अर्वाभि मासिकालाच्च कदाचि स्यादुपक्रमः ॥ ६८ ॥ न वेदश्च
 वहिते दर्शात् प्राक् पौर्णमासिकं ॥ आदर्शात् पौर्णमासस्य काल आपद्यतो न वेत् ॥ ६९ ॥ प्रातराहुति
 मध्ये केच शब्दा सायमाहुति ॥ इच्छं यागानि कालात् प्राक् पर्वसायानुसारतः ॥ ७० ॥ सायमाहुतिका
 ले तत्रैव प्रातराहुति ॥ यजमास्य दोर्वल्ये मन्थं ते सर्व एव त्रु ॥ ७१ ॥ दर्शस्याथ त एव स्यात्तत्पक्षे
 नुष्ठितिः ॥ मुसूषो यजमानस्य प्रारब्धस्य समाप्तिः ॥ ७२ ॥ मृतश्चेदसमाप्ते उनास्ति तस्य समापनं ॥

कर्माणि जीवतः शास्त्रादिहितानि न वंति हि ॥ १३ ॥ लते पि जीवतः कालः प्रागतश्चेत्पुनः क्रिया ॥ कालो
 हिकारणं तेषां निमित्तं नियतश्च सः ॥ १४ ॥ स्वस्त्युत्तमश्चोक्तः प्रायश्चित्तस्य दर्शनात् ॥ उत्पन्नो नि
 यता कालो नित्यः कालः परिग्रहे ॥ १५ ॥ अग्निहोत्रप्रकरणे सुयज्ञे नोच्यते तथा ॥ उन्निषेधाद्यया
 श्रद्धा होमकालश्च तिक्रमे ॥ १६ ॥ दर्शे पि पौर्णमासे पि नियतस्यातिपूजितः ॥ प्रायश्चित्तं तु वदता
 श्रुतिरेवानुगृह्यते ॥ १७ ॥ अतस्याद्यज्ञसामान्याद्यत्र पाथि कृतश्चरुः ॥ दर्शे च पौर्णमासे च तत्तत्काल
 लक्ष्यतिक्रमे ॥ १८ ॥ उन्नयोरपि पाते तु पुनराधानं सर्वकः ॥ तं वै श्वानरायास्तये वास्तये तं तु मते यवा
 ॥ १९ ॥ परिशिष्टादावसम्ये पार्वणतिक्रमे चरुः ॥ तं चांतराद्यज्ञसाम्यासादन्वारं न लक्ष्यते ॥ २० ॥
 धर्मज्ञातमिदं सर्वमुपदेशानि देशतः ॥ सर्वकर्मे पयो यत्सात्का कल्पैक्ये तत्प्रदर्शिते ॥ २१ ॥ निश्चाक
 त्योरष्टनिस्तसूत्रैः पञ्च देवता ॥ इतिकर्तव्यता चोक्ता कल्पैक्या निश्च होमके ॥ २२ ॥ कल्पैक्यं

च सर्वत्र कर्मप्रकरणैकतः ॥ आकांक्षा स्यात्प्रकरणं कर्मशब्दस्य उत्पत्त्या ॥ २३ ॥ यथा धानं निश्च
 होमः पहादिरिति साधनवेत् ॥ यथा कांक्षा पि धमणि मवदानादिके न वेत् ॥ २४ ॥ यत्रोन्नयोरपेक्षा
 स्यात्तद्विप्रकरणं तं ॥ यत्प्रापयति संबंधं तयोस्तद्वक्तृत्वं ॥ २५ ॥ दर्शे न पौर्णमासे न यजे
 त सर्वकामुकः ॥ स स्वर्गं नावयेया गा कथं स्यात्स्थिरि पहाते ॥ २६ ॥ प्रयाजादिप्रकीर्णतद
 नुयोजनो निसाधनं ॥ ईदूरस्थोऽपि पहास्यासाध्यसाधनयोस्तयोः ॥ २७ ॥ अपेक्षया ससं
 बंधस्तयोः प्रकरणं मतं ॥ अपेक्षयं प्रापयेद्यत्तदा क्यमर्जयते ॥ २८ ॥ एवमेव वदनादौ
 श्रुतं तद्वक्तृत्वं कल्पना ॥ कर्म क्वचित्प्रकरणं क्वपि तद्वक्तृत्वं क्वचित् ॥ २९ ॥ अत्राग्निहो
 त्रहोमेन कर्मप्रकरणैकतः ॥ कल्पैक्यं स्यात्पर्वतित्रय्यायात्तमपि यत्र वत् ॥ ३० ॥ यथास्थः पयःप्रादीनि
 तत्र ब्रीह्यादिचात्रा ॥ मुख्यत्वेन त्रयं त्वन्यत्र प्रतिषेधमयति यं ॥ ३१ ॥ तिजमुद्रमस्तरांस्तमुक्ता

शैथिल्यतिथिं॥सस्यं प्रियंगुसामाकागो धर्मा एव शौकके॥१॥ संस्कारं पर्युदस्याहोमे देवतमे
वत्॥मंत्रोऽथ न्यत्र कल्पैक्यात्वा न्मार्जने स्याद्यथा च॥२॥ होमे परिसमुद्येति प्राप्तवान्नाति सूत्रि
तं॥पर्युदहणे च मंत्राणां बृहद्हरण सूत्रेण॥३॥ सायं मंत्रं कृतं त्वेति प्रातः स अंत्योदितः कृत्वा चे
ति कृतेऽपि स्यादर्थं तु संतुनेतरत्॥४॥ प्रागाहुतेः समिदिति विकल्पार्थं च सूत्रेण॥अन्यत्राहु
तेः प्राकस्यात्प्राक्शब्दादपरा समित्॥५॥ बद्धीनामाहुतीनां च यत्र स्यादेककाजता॥प्रधानदेवता
नेदात्तत्र प्राक्प्रथमाहुतेः॥६॥ समित् प्रादेशमात्री स्यादपर्णापर्ववृक्षजा॥कनिष्ठां गुलवच्छू
जाशुक्ला स च गशाखिका॥७॥ प्राप्तेऽपि समिराधाने सूत्राणां नोत्तरा समित्॥होमकाजानुवा २४
दत्वाऽप्योपस्थानवर्जनं॥८॥ हविः संबंधतोऽग्न्याः सर्वत्रोपि ग्रहाः कुशाः॥नमंत्रप्रतिपत्तिश्च
तेषां तंत्रं विना कचिर॥९॥ कथं स्योपग्रहेनेष्टः कल्पैक्यादन्यकल्पतः॥स्योपग्रहनिमिश्रं हि

न पश्यान्मोत्रकहिंचित्॥१॥ यत्र स्यादहिरोपार्णवैकमेव क्रगादिकं॥तत्र स्योपग्रहः सथे यदि
तश्चाज्यवर्जितं॥२॥ अन्यत्र कुशा एव कल्पैक्यं यद्यपीयते॥परंतदपि नास्त्यत्र गृह्योक्तेऽनुक
र्मसु॥३॥ यतः कुशानामादानं स्थाजीपाकादिश्च्यते॥कल्पैक्यात्तत्र च स्यास्याः कृद्ब्रवदा
ना प्रधानतः॥४॥ प्राज्ये हविषि चोत्पन्नो विधत्ते च कुशग्रहं॥तत्र तावत्कुशा एव कल्पैक्यात् स्यः
कृतो विधिः॥५॥ अतो वज्रो न गार्ह्येषु स्याद्धेरवास्तु उदर्शनात्॥पिंडयज्ञे तथा श्राद्धे चितौ चो
न्मार्जनेति मे॥६॥ असंस्कृते च कचिने पाणि होमोऽनुहोतिषु॥पाणिनाऽनुकुर्यादना इति सूत्रे
ण दर्शितं॥७॥ ह्यंगुलं समिधस्य क्वा तत्र होमः समंत्रकः॥तस्मादुत्तरतस्तु स्त्री नृत्यो संस
र्जनं मतं॥८॥ तंत्रांतराश्च नियतं हविरिच्छेति केचन॥ब्रीहिनिर्यवसिद्धेरायवैरा ब्रीहिसिद्धि
तः॥९॥ क्वैश्च उर्जिरातं यत्पंचनिर्वादिधा कृतं॥निश्चाकृतिप्रमाणं तत्र हविरर्द्धति जादिके॥

३१०॥ स्वयंपत्नीसुतशिषो ब्राह्मणे न्योथवाशुचिः॥ नियुक्तो निपरिचरेत्तु पूर्वजाने परः परः॥ ११॥
 हविर्ननुकृत्यात्पत्नीयागादि कुरुते तिके॥ उपविश्य दक्षिणतः पश्चादनेनेतः शुचिः॥ १२॥ सन्निधौ
 धौतुस्वयंत्यागान्पत्नीपैतामनुमन्यते॥ तौ वाष्टयकष्टयकयागान्दंपती कुरुतः स्वयं॥ १३॥ स्व
 यंदोनेपितान्कुर्यात्कर्मागत्वा तु मन्त्रवराः प्रसन्निधाने दंपत्योर्नियुक्तो नृपो ज्ञेयमेव॥ १४॥
 प्रसन्निधानं तु तयोरयं तापयशुद्धितः॥ शक्तयोरसंमहं तु कृतमथ कृतं यतः॥ १५॥ ब्री
 ह्यादिवारणे पात्रे पश्चादने निधाय च॥ अपश्च समिधं दत्तं नुपविश्या यमेदस्त्रन॥ १६॥ संकल्प्य च
 म्यकर्मागमुदगुह्य चानजात्॥ प्राहुः कृतं समुद्यन्निर्होमाया लंहविर्भुजं॥ १७॥ मंत्राष्टयाथप २५
 युह्यन्निर्हविषा सह॥ सव्ये नारायचक्रशानाधाय समिधं ततः॥ १८॥ जुहुयादग्नये स्वा
 हा हविर्भान्निर्हविणं॥ प्रजापतयश्चैवं ध्यात्वा स्वाहेति चोत्तरं॥ १९॥ स्वाहाकारश्च मंत्रोत्ते
 य

कल्पैक्यारपा रिनापिकः॥ पर्युहणं सर्ववस्थ्या दुपासीतानजहृणं॥ २०॥ एवं प्रातस्तस्मै सूर्याय स्वाहा
 स्यादितरस्मै॥ सायमादि प्रातरंतमेकं कर्मेति तु स्थितिः॥ २१॥ ॥ तृतीयखंडः समाप्तः॥ ॥ उ
 त्थायेति तु सूत्रेण ब्रह्मयज्ञो विधीयते॥ विशिष्टकाले मंत्राणां विशिष्टानां जपोऽपि च॥ २२॥ उच्छाय
 प्रातराचम्य दद्येत्यादिवक्ष्यति॥ तत्र च मधीयीत शुचौ देशे शुचिः स्वयं॥ २३॥ स्वाध्यायं च
 यथाशक्त्या धीयीताहरहः क्रमात्॥ वेदमादितः प्रारभ्य स्वाध्यायविधिना विजः॥ २४॥ होमांते
 ब्रह्मयज्ञस्यादत्रान्यासविधानतः॥ वैश्वदेवा विधाने वा तत्र यज्ञा विधानतः॥ २५॥ अथ वात
 पर्णादौ स्यादध्यापनविधानतः॥ एवं तु त्रिविकल्पोत्र ब्रह्मयज्ञः स्वशुद्ध्यतः॥ २६॥ यदा सोमग्निक
 स्य स्यात्तर्पणादिव्यवस्थित्या॥ अध्यापनेनापि न वेदन्यासेनापि नान्वहं॥ २७॥ इष्टार्थस्तु न यथा
 त्यादृष्टार्थोऽपि निश्चयः॥ नाश्रुकारस्त्वेव माह प्रातरुच्छाय सर्वदा॥ २८॥ यथा वसरमध्ये यंतथा

चमनपूर्वकं॥ प्रातरुचि तमात्रस्तव ह्यमा एजपेदिति॥८॥ देपंचतिम्रश्चाष्टैकातिम्र एकैकया दश॥
 पंचवैतासदाजथादिजैर्ब्राह्ममुहूर्तके॥९॥ आयापे ह्युतमादित्या इंद्रहंसोनमोयतः॥ अध
 योमेचनिश्चत्वात्पठितस्तेन कचन॥१०॥ ममाग्नेस्वस्तिनश्चेति प्रतिकैस्ता रुचक्रमात्॥ ब्रह्मय
 ज्ञविधानंच संनवसर्वसूत्रतः॥११॥ रुचिधानादियज्ञेयं स्वाध्यायविधिशेषतः॥ दनीसृते
 शुचौ देशे प्राचम्य प्राङ्मुखः शुचिः॥१२॥ पवित्रपाणि रसीनः प्राणानायम्य कल्पयेत्॥ अंत
 र्गतं पवित्रान्यां विधाय करसंपुटं॥१३॥ उक्तानो धश्च सव्यस्थानी च श्रोपरिदक्षिणः॥ उपस्थ
 रतपादस्यादिगंतरनिरीहकं॥१४॥ शंनो मित्रस्वस्तिनश्च सुतासश्च हृचं जपेत्॥ उकारं व्याहृती २६
 स्तिम्रः सावित्री च तदिष्टुचं॥१५॥ मनसैता अनुदुयवेदादि समुपक्रमेत्॥ अनुवाको यस्त्वेकं वा
 रुथादिज्ञानपूर्वकं॥१६॥ मंद्रं जपित्वादिजपेत् शं आद्यं॥ उपुनः क्रमात्॥ गत्वारण्यं प्रागुदीच्यां

यत्र नद्यादितत्रु॥१७॥ स्नात्वां तिके यवा तस्य शक्तौ सर्वमिदं पठेत्॥ ॥ इति चतुर्थखंडः॥ चत्वारः
 पाकयज्ञास्त्यर्ब्रह्मयज्ञश्च पंचमः॥ एते पंचमहायज्ञाः प्रच्यहं स्तुतकादृते॥१८॥ कृतादिपावाग्निदेपि चत्वा
 र इति सूत्रितं॥ चतुर्लसायमन्यास आद्येश्वरं च तस्मै नमः॥१९॥ अग्न्यासा वैश्वदेवे च पूर्वस्यै वह्निक
 र्मणः॥ अतश्चत्वार एवैते नाष्टौ स्युः॥ काजनेदतः॥ वैश्वदेवन निवर्त्य श्रित्वारश्च नवं त्यमी॥ सायं प्रा
 तर्वैश्वदेवं द्वितीयां ते न वक्ष्यति॥२०॥ आरंभस्तु दिवौ वैषा महुः पुण्यं प्रवर्तते॥ पाकोग्निः स्वत्रयश
 स्युः रथीत्याको स्तुतान्वदं॥२१॥ वीकेन यज्ञा इति त्रयशस्य कृतादिषु॥ एवं त्वनियुतोग्निः स्या
 दतो न ह्यणया उते॥२२॥ कृतो कृतश्च प्रकृतः प्राशितश्चेति धर्मतः॥ न हि नाम्नोपयोगोस्ति धर्मा
 नेतास्तव ह्यति॥२३॥ अग्नि होत्रस्य धर्म एव विबो हवनादुतः॥ अनग्नावकृतो धर्मयज्ञः सोमि हो
 मः स धर्मकः॥२४॥ अवदानादि धर्मास्तु प्रागतः प्रकृतो मखः॥ पित्र्यधर्मादपिगतः प्राशनात्प्राशि

तोमर्षः॥१॥ देवैश्च नमस्यत्र प्रयद्वावपेक्षते॥ देवेभ्यो यन्नदानं हि द्वितीयं प्रच्युते कृताव्ये॥
 १०॥ प्रतिमा अपि देवानां पूजा कल्पश्च संमतः॥ गणेशादि च विष्णुशिवदेवैश्च नमस्कृतं गृहे॥११॥ वास्तु
 नो बलिदानादितद्दिष्टमकुतो मखः॥ आचामबलिदानादियदाचारादतो वतत्॥१२॥ पित्र्यं यत्पितृणां
 नादिकर्म संप्रकृतो मखः॥ प्रतोयत्किंचन श्राद्धमावपेत्प्रकृतं च तत्॥१३॥ आमावास्या हयाहाशुं वा
 षिका च पयादते॥ वर्षश्राद्धानि पूर्वस्युष्ये देवस्ततो मतः॥१४॥ न प्रकृतसंबंधः प्रेतश्राद्धेषु विद्यते॥ हि
 तेषु तेषु शास्त्रेण पितृलोकासि रिष्यते॥१५॥ प्रतः पाको पितेषु स्याद्भौतिकेनो परार्थतः॥ सपिंडीकर
 णे चापि नातो भौकरणे यपि॥१६॥ तथा न्युदयिकं श्राद्धं पूर्वस्या देवधर्मतः॥ समूहनादिसंयमेन सत् २७
 प्रांच प्रदहिणं॥१७॥ श्राद्धपाकः शयकूचस्यादतशेषनिवेदनं॥ प्रनुज्ञातेन तेनाग्निप्राशितादिस
 मापयेत्॥१८॥ स्नानं कृत्वा पित्र्यमग्निस्नानकाले च तर्पणं॥ स्नानादतौ तदाश्चिरात्रावपि निमित्तकः॥

॥१९॥ तंत्रेण पार्वणश्राद्धे निश्चयश्राद्धं कृतं न वेत्॥ पार्वणे च हयाहो पितृनां स दशदैवतं॥२०॥ हयाहो
 पितृतंत्रेण दशश्राद्धं कृतं न वेत्॥ अमावास्या प्रमीतस्य पितृस्यार्वाणं यतः॥२१॥ एको दिष्टमपि श्रा
 द्तंत्रेण हंतिकेचन॥ सपिंडीकरणे दृष्टं न यो हिंसमुच्चयः॥२२॥ प्रतिथ्या नागतौ दिन्यो दानं प्राशि
 तं दृष्टते॥ सनकादि मनुष्येभ्य इदमस्त्विति नोजयेत्॥२३॥ तथा च मनुष्या इन्द्रयसोतिषिष्णुनां॥
 अतस्यां ज्ञेयानां तेषां दानं प्राक्कृतादपि॥२४॥ पाकनेष्टदतिथ्या देवत्र प्राप्तिनिमित्ततः॥ यत्वं
 नरमिच्छत्तंसौवासिन्यादि नोजने॥२५॥ तस्मात्पाकादशयेत्तं न सर्वनाशयेदिति॥ पाकनेष्टान्यनुज्ञां
 मनुष्या इत्यथा॥२६॥ इतरानपि सरयादीन् संप्रीत्या गृहमागतान्॥ प्रकृत्या न्तं यथाशक्ति नो
 जयेत्सहनार्यया॥२७॥ सुवासिनी कुमारं श्वरो गणैर्गर्जिणी स्त्रियः॥ प्रतिथिन्यो य एवैतान्
 नोजयेदविचारयन्॥२८॥ तथैव सूत्रं च सूत्रमत्रा सूत्रयदा शिञ्जं॥ सनकादि मनुष्याणां दानं

नं प्राक् प्राप्ते कृतान् ॥ २५ ॥ श्रोत्रियं नो जयेद्यस्तु निहां वा ब्रह्मचारिणे ॥ दद्यात् सोयं महाय
 शो ब्रह्मार्पणमिति स्थितिः ॥ २६ ॥ प्राप्ते नो जनकाने उश्वादिन्यो निहिषे क्व दिः ॥ रात्र्यं वा वपितये
 व स्यादतस्तमपि चहिषेत् ॥ २७ ॥ अननिरपि कुर्वीत वैश्वदेवं गृहीद्विजः ॥ कांजश्चापयहः रुक्मं
 न्यायादाशयनादपि ॥ २८ ॥ प्रसमासो कृतारिनां प्रयेवं फलयोगतः ॥ तेन चत्वारिकर्मालितेषु
 नैमिषिकं दृश्यम् ॥ २९ ॥ न तेपि च कुते तस्या दकुतादेरतिक्रमेत् ॥ निच्य कर्मतिक्रमे यत्प्रायश्चित्त
 मनोजनं ॥ ३० ॥ एकैकस्यातिक्रमे स्यादु एव द्विप्रनोजनं ॥ अतिक्रमे च सर्वेषां प्रायश्चित्तमनोजनं ॥
 ३१ ॥ एतावतापि सिद्धि स्यादशक्तस्येति शब्दतः ॥ शक्तस्य पाकसंस्थाश्च सर्वास्मृतिना स्युः ॥ ३२ ॥
 न चेत्तदकैधिस्तत्र वैश्वदेवोपदेशतः ॥ एत एवोपदिष्टास्युः चतुः संख्यापि धर्मतः ॥ ३३ ॥ स च का
 तरेपि स्यात्सायं प्रातः स च क्रिया ॥ धर्माश्च पाकयज्ञानां सर्वेषां नवति श्रुतिः ॥ ३४ ॥ चतुर्णामेव सर्वे

२८

स्मरिदानीं उक्तुतादयः ॥ सनायस्याचिरं स्नात्तेः सायं प्रातश्च निच्य शः ॥ ३५ ॥ पाकयज्ञे ध्वजिततः
 साग्निकः सहैतार्यया ॥ गार्हस्थ्यान्तरमंतः पाकयज्ञोपदर्शनं ॥ ३६ ॥ अग्निः स्नातकमात्रेपि होमार्थं चाग्नि
 धारणं ॥ आधानानंतरमतो निच्य होमोपदर्शनं ॥ ३७ ॥ नायपि रिग्रहादवग्नौ किकेपरिशिष्टतः ॥ स्या
 त्पाको वैश्वदेवश्च पृष्टोदिविविधानतः ॥ ३८ ॥ तद्यथान्वग्निरिच्यग्निमाहुच्यत न हने ॥ पृष्टोदिविष्टु
 चाधयेत्तिथ्या संस्थापयेच्च तं ॥ ३९ ॥ तौ सवित्रुर्वरेण्यस्य वैश्वमैत्री तदिच्यपि ॥ तथा विश्वानि देवेति तिस्र उ
 क्ताथ दीपयेत् ॥ ४० ॥ तत्र पक्वा यजुः कृयाद् विष्णो ज्यमेव च ॥ उक्तं यदन्तः पुरुषस्तदन्तास्तस्य देव
 ताः ॥ ४१ ॥ प्राचम्य च समुग्रत्रिभिः पर्युष्य समिन्तवा ॥ जुहुयाद्ब्रह्मणे स्वाहा प्रजापतय इत्यपि ॥ ४२ ॥ गृह्ये
 न्यः कश्यपायेति तथा नुमतयेपि च ॥ कृत्वा स्विष्टकृतं कुर्यात्तथा पर्युहणं पुनः ॥ ४३ ॥ कृतशेषौ क्षी
 न्दद्यान्मणिके प्रथमं त्रकं ॥ पर्जन्याय तथा अश्वपृथिव्ये नमः ॥ ४४ ॥ द्वारिधात्रे विधात्रे च वाय

मि

हो

वेदिह्युर्वतिः॥ प्राच्यैदिशेदहिणयैस्यात्प्रीत्यैदिशेनमः॥४९॥ तथोरीच्यैदिशेत्वेतत्प्राक्प्राग्वायु
बलेरुप॥ ब्रह्मणेचंतरिहायसूर्यायेचयमध्यतः॥५०॥ प्राक्संस्थं स्यात्तथाविश्वेभ्यो देवेभ्यस्तुत
रं॥ सर्वेभ्यश्चैव देवेभ्यो बलिस्त्याजस्य पूर्वतः॥५१॥ तयोरुत्तरतः पश्चादुषसेनम इत्यथ॥ नूतानां पत
ये प्राक्स्यादित्येता बलिदेवताः॥५२॥ पात्रशेषं दहिणतः पितृभ्यो नितयेदधः॥ यत्तमेतत्तेन वायवे
पात्रनिर्हेजनं चतुरा॥५३॥ प्रवासे साग्निकस्यापि सति पाके च यं विधिः॥ यतस्मृतिविविदितिनपचेदन्ता
मात्मने॥५४॥ अनग्नेः शाकलैर्मन्त्रैर्होमो द्याकृतिपूर्वकैः॥ मन्त्रा देवस्तस्येति षड्विजसि सनेपिनां॥५५॥
प्राजापत्यश्च दशमोऽग्नये स्विष्टरुते पराः॥ तत्र धाता विधाता च विश्वे देवास्ततः परे॥५६॥ सर्वं नूतानां पति २७
श्च इत्येता बलिदेवताः॥ बलिश्च न मुदक्संस्थं पितृभ्योभ्यो यत्तमे समं॥५७॥ शुश्रोके वैश्वदेवे च पाक
संस्था उहोमयोः॥ अपत्नीकस्य चाग्नेर्नाधिकारः स्वशुश्रूतः॥५८॥ वैश्वदेवेन एवाह शुश्रूहो मौजुक्रयादि

ति॥ सिद्धेति नियमायैव लौकिकेऽपि प्रसंगतः॥५९॥ न वृत्तं प्राशनार्थत्वाद्दथाग्रयणकर्मणि॥ लौकिकेऽपि प्र
वासादौ प्रसंगाद्वाहत्वं तत्रतः॥६०॥ अन्यासु पाकसंस्थासु पत्नीकोऽग्निमान्यतः॥ नाम्नाचार्येण शुश्रूहं माहय
वाहयद्विः॥६१॥ केचिदाहुरपत्नीको गताग्निरधिकारवान्॥ पृष्टोदिविविधानेन सर्वकर्मसु तं न हि॥६२॥
वृथा पाको पायमात्रं विधानेनानुयते॥ समूहौ न वृथा कौपो न वतीतीरपाठतः॥६३॥ नार्यापरिग्रहादवाकं
गन्तिकायां सिद्धव्रती॥ प्रवासी च गताग्निश्च पाकमात्रेऽधिकारिणः॥६४॥ सर्वत्र कल्पयं च के गताग्नेरधि
कारिताः॥ अपत्नीकोऽग्निहोत्रमाहरेदस्ति हि श्रुतिः॥६५॥ पृष्टोदिविविधानेन तथा अस्ति हउ श्रुतिः॥
अपिशब्दाच्चाधिकारेन यत्रः श्रुतिर्नो न वेत्॥ अयं तम समर्थो योगाद्गच्छेत्प्राश्नामांतरे॥ सोपि
पत्नीप्रतिष्ठति निरापरिचरेच्छुतेः॥६६॥ नाविनायेपि शाजाप्तौ पचन् आधेन दुष्यति॥ आधशेषं कुतु
जानो न वृथा पाकतामियान्॥६७॥ प्रवासे उपचेत् आधे साग्निको लौकिकेन ले॥ तत्र विप्रकरे कुर्यात्तद

शौकरणकर्मवा॥६॥सूतकेचेछयापाकःशाजाग्नौवन्यकर्तृकः॥कीतज्ज्याशनवारुनाशौचे
 पाकसंनवः॥७॥स्यादलानेउतत्रापियदिस्यास्यामिनोजनं॥नान्यस्यपाकःशाजाग्नौ
 तमथन्यस्यनार्पयेत्॥७१॥पन्थाःशाजाग्निपक्वेचनियमोनास्तिनोजने॥तस्याःशरीरदाहे
 पिनियतोमिप्यतो नहि॥७२॥इच्छन्पत्नीमग्निनिस्तदाहेसांतपनेनच॥अनिच्छन्नौकिकेना
 पिशाजाग्नौवपिचेत्तथा॥७३॥स्त्रीनिःसहाधिकारित्वात्पन्थौकापिम्रियेतचेत्॥पुनराधानम
 चिरान्मन्यतेतन्निमित्ततः॥७४॥पत्नीवेदेकनार्यस्यमृतासोन्यंसमुद्देत्॥ततःसपुनरादध्या
 त्रयातस्यनिमित्ततः॥७५॥योपिसयांसवर्णायांसवर्णापुनरुद्देत्॥कन्यामन्यांसमानीय
 सोद्यादध्यान्निमित्ततः॥७६॥नैमित्तिकंतदाधानंनान्तरीयाथसंस्कृतिः॥नहिप्राधान्यतस्त्री
 णांसंस्कारस्योपदेशनं॥७७॥अतस्तदर्थप्रारंभःप्रतिश्रुतिनियुज्यते॥सर्वासंयज्ञसंस्था

नोमेकत्वेशधिकारतः॥७८॥पाकसंस्तानवंचेताप्रष्टकाःपार्वणश्रृंगः॥आध्माश्रुयुजीचैत्री
 श्रावणीचाग्रहायणी॥७९॥एतेसप्तात्मसंस्काराःस्मार्त्तयेचक्रुतादयः॥चत्वारज्जनयाथास्तेनिच
 पाकस्यचात्मनः॥८०॥अग्निर्नवान्नंपह्यंतोहोमःश्रौतादिदेशतः॥अतोयस्याउपचयःश्रौतानामे
 वसंस्कृतौ॥८१॥अतएवावसथ्याग्नेःसुयज्ञोयत्रधारणं॥नास्त्रयन्त्रियमतंसंख्यामपिनगौतमः॥
 ८२॥होमेपिनष्टयकसंख्यासर्वाधानेयतो नसः॥श्रौतावत्रातिदिष्टौतौपह्यंतौसर्वधर्मकौ॥
 ८३॥अतस्तयोःष्टयकनावोयावज्जीवकतादिच॥अनाग्निहितान्निसंबंधान्नवान्नगणनंनहि॥
 ८४॥स्मार्त्तानांचाग्निसाध्यानांवैश्वदेवविवर्जितं॥संस्कारानामनुष्ठानंसूतकादौमनुस्मृते॥८५॥
 अग्न्याधेयंचाग्निहोत्रंपह्यंतौयौपशुश्रयः॥चाउर्मास्यान्याग्रयणंसौत्रामण्याहर्विमरवाः॥८६॥
 अग्निहोमेयग्निहोमउच्छ्रापिचबोजशी॥वाजपेयोतिरात्रोपिचासोयमिश्रसौमिकाः॥८७॥श्रौ

ता एते उ संस्काराः प्रत्मनस्य शब्द उद्देशः ॥ स्मात्तमिङ्गल्यसंस्कारा गन्तव्यता दयस्त्रयः ॥ ८८ ॥ गन्तव्य
 ए कर्मापिरुहार्थं न उ संस्क्रुतिः ॥ दशका दौ तदन्ते तदुपाकरण कर्म च ॥ ८९ ॥ तथा द्वादश ज्ञाताया वि
 वाहंता स्तु पुत्रयोः ॥ अष्टौ च सततं सेयाः सर्वे रियात्मनो गुणाः ॥ ९० ॥ वापी रूप तडा गानि देवताय
 तनानि च ॥ अन्न प्रदान मारमाः पूजमिच्छमिधीयते ॥ ९१ ॥ पूजमिच्छु र्दयार्थं स्यादिया श्रुति विधान
 तः ॥ संस्कार करणं सर्वेषां मारंते आधमिच्छते ॥ ९२ ॥ अनिष्टा उ पिष्टु छादे वैदिकं नारत्ने स्मृतेः ॥ अ
 ने केनां संनिपाते तत्रेण आधमिच्छते ॥ ९३ ॥ अष्ट का सु तथा आधे आधना वा न्न तत्पुनः ॥ सर्वेषां यय
 णे धेकं संस्कारो ह्येक एव सः ॥ ९४ ॥ आवर्णं उ वयो रेक नो पा कर्मण्य संस्क्रुतेः ॥ पितैव स्वपिष्टु न्य
 श्र संस्कारे विवि पुत्रयोः ॥ ९५ ॥ आधं क्यदि विवाहा स्वपिष्टु न्यः स्ततः सुतः ॥ यथा ह स्त्र त्रु स्त्र
 त्र मन्त्र कर्तृ निष्पिणे ॥ ९६ ॥ सर्वे क्यस्व पंज्या यां स्ता ते जीवति वा मृते ॥ अधिकारी गृहस्थ स्त

३१

ते धे क्यत्का विवाहनं ॥ ९७ ॥ गन्तव्यतः क्रमेणोक्तमा विवाहा सुतस्य च ॥ ततः पुत्र स्वयं ज्यायान
 गृहस्थ स्तनुयादिदं ॥ ९८ ॥ गन्तव्यतः क्रमेणैव विवाहांतं स्व पुत्रयोः ॥ तथा चैतद्विवाहा दौ शा
 ल्मिणौ परिकर्तृ नं ॥ ९९ ॥ उत्तारण त्रस्त्रेण क्रियते प्राप्ति तः पित्रुः ॥ विवाहे केचिदिच्छंति पुत्रस्या
 अधिकारि तां ॥ १०० ॥ द्वितीयादिषु तनु स्यात्प्रथमे पित्रु रेव तनुः ॥ द्वितीयादिषु पिध्यै मिष्टमंगल आ
 योगतः ॥ १०१ ॥ स्वयं ज्यायान् विवाहा दौ विवाहे अधिकारवान् ॥ मा विवाहा निधारी सन्न दहेदप
 रां यदि ॥ १०२ ॥ शा ल्मिणौ कर्मणां तस्य सैव स्यात्पुनराहुतिः ॥ स्वयं ज्यायान धिस्ततः सर्व कर्म सुशास्त्रतः ॥
 १०३ ॥ स्वयमेवेति नियतं ज्यायां स्तत्रापि संनवान् ॥ यदि ज्येष्ठो न धिस्ततः शस्त्रा रौ गादिना यवा ॥ १०४
 ॥ अतो ध्ययनवान् क्यत्किनीयान पित स्वयं ॥ सर्वे सर्वयथा ज्येष्ठं सर्वे वेदधिकारिणः ॥ १०५ ॥ नो चे
 द्यावतिता वत्तु गन्तव्यता दितः पृथक् ॥ क्यदिनुपवितीतो पि प्रेतः आधं पित्रुः स्वयं ॥ १०६ ॥ ह्या हं च सु

नः पुत्राप्नोति शुद्धपताविति॥ मंत्रं नोदाहरेत्तत्रस्थस्वधावाचनं स्मृतेः॥ ७॥ ज्यायान् ऊर्या सुनस्तस्मि
न पर्युदस्ते ततो नुजः॥ संस्कारे तु सर्वेषु सस्वा माता महा न्यजेत्॥ ८॥ प्रेतैर्निमित्त रिचित्रा नास्व सोऽ
हे स्वयं पिहृत्॥ ज्यायान्यजेत्तथा च्रातु संस्कारे थनुजस्य च॥ ९॥ पर्युदस्ते ज्यायसि तु स्वयमे
वानुजो यजेत्॥ अनिस्ता स्वपि पितरि स्वयमेव पिहृत्य जेत्॥ १०॥ पर्युदस्ते च पितरि देशांतर गते तथा॥
पडूसरा प्रतीहत्या स्वयमौपासनादिकं॥ ११॥ संस्कारकाणां चाष्टौ न श्राद्धमनिमित्ततः॥
पाकयज्ञेषु चावृत्तिः सर्वेषु स्याद्वा वारणात्॥ १२॥ न वा हरविशेषा स्याद्वैश्वदेवेष्टकासु च॥ इ
तरेषा मना वृत्तिमाहरः शंकते यमैः॥ १३॥ दैवद्वर्चनवे श्राद्धं प्रात्मसंस्कारकर्मसु॥ मां गज्ये सुत
संस्कारे न वेत्तन्माह पूर्वकं॥ १४॥ सूत्रपाठक्रमेणैव चतुर्थे चांत इष्टते॥ केषु कर्मसु शास्त्राग्निके
षु नेति तु संप्रति॥ कृताद्योमीशा ज्ञाग्नौ संस्कारत्वाद्यथा मताः॥ तथा संस्कारकं तस्मिन् सर्वम

३२

स्व विशेषतः॥ १६॥ इति प्राप्ते सूत्रमेतत्पंचस्विचधिकं न वेत्त॥ विवाहादिषु बाह्यो ग्निमंडिपे च
तदिष्टते॥ १७॥ कृतादियज्ञाः शास्त्राग्नौ न हि संस्कारमात्रतः॥ किं त्वेकांते न संबं धादत्त नोदनपं
चसु॥ १८॥ वैजिके गार्तिके पाषाण न्नाधानादिकर्मणिः॥ पित्रा हि शोधिते पुत्रैरात्मा संस्क्रियते मखैः॥ १९॥
अतो यत्रापि संस्कारो हृष्टं वा हृष्टमात्मनः॥ तत्र स्वाग्निः परार्थेषु प्राप्ते वात्र लौकिकः॥ २०॥ प्राप्तेऽपि परि
संख्यायमनग्नेः पुनरुच्यते॥ तस्यास्ति लौकिकी प्राप्तिः सर्वेषु पिहिकर्मसु॥ २१॥ पंचस्वग्निरनग्ने स्या
संस्कारार्थेषु कर्मसु॥ अग्ने न्येषु वर्जनं त्वन्ये रितरन्न निवार्यते॥ २२॥ यावद्यंशो वर्जनं स्यात्तावदेव नि
वार्यते॥ साधारणात्परि प्राप्तिमि तरकेन वार्यते॥ २३॥ तद्यथा पंचयज्ञेषु ब्रह्मयज्ञो बहिर्बलिः॥ पि
त्रदेवमनुष्येन्यो दानं श्रोत्रिय नो ज्ञनं॥ २४॥ एकसंस्था स्वपितया श्राद्धं अस्तरशायिता॥ माह निर्वस
संसर्गो धूमसाख्यश्च पातनं॥ २५॥ पायसेन नवान्तेन ब्राह्मणेभ्यश्च तर्पणं॥ कर्कधुपर्कदनादिना

तन्नेरपि वार्यते ॥ १२६ ॥ श्राद्धे ^{शुभे} ~~पुन्ये~~ संबंधमुत्तमार्जनजपादिकं ॥ अमौकरणकमदिकर्तये
 त्परिसंख्यया ॥ १२७ ॥ अथवापरिसंख्येयंकर्मणीति बुद्ध्याश्रुतं ॥ बाह्योऽग्निः संस्कृतोऽप्येतेषु कर्मस्वि
 नग्निमात्रं ॥ १२८ ॥ पंचस्वेवाधिकारी स्यात् विवाहादीनि तानि च ॥ तथा श्राद्धादनुष्ठानं तत्र वाक्यं
 तत्रान्वेत् ॥ १२९ ॥ सति च स्मृतिवाक्यानि ननु प्रचयगौरवं ॥ अग्नेस्तूपरिसंख्यानं न तथा दूषणं
 न्वेत् ॥ १३० ॥ नियमोऽयं विवाहादौ बाह्यस्याग्ने कथं न हि ॥ प्राप्तिश्च सति शाजाग्नौ पक्षे स्यादुच्यते
 यतिः ॥ १३१ ॥ अनुवाये विधिश्चापि न वेदमेतत्तथा